

KS. TADEUSZ FITYCH

POLSKIE PUBLIKACJE O ŚW. JÓZEFIE W OKRESIE POSOBOROWYM (1966-1996)

WSTĘP

Już w połowie XVI w. hiszpański dominikanin Melchior z Cano (1560), rodem z Toledo, twierdził, że historia stanowi dla teologii znaczący *locus theologicus*¹. Postrzegany w całym świecie dynamiczny rozwój teologicznej refleksji nad powołaniem i misją św. Józefa jest znaczącym fenomenem historycznym. Nic więc dziwnego, że zajmujemy się polskimi publikacjami związanymi z osobą św. Józefa, które powstały po zamknięciu Soboru Watykańskiego II. Pragniemy poddać je wstępnej ocenie teologicznej przede wszystkim w wymiarze ek-lezjologicznym. W efekcie idzie nam o odpowiedź na pytanie: czy rozwijająca się na polskim gruncie józefologia w pełni zasymilowała światło przekazane przez Sobór Watykański II?

Bliższym celem naszej refleksji jest lapidarne przedłożenie charakterystyki zarówno kierunków, dynamiki badań jak też głównych polskich centrów refleksji nad misją i kultem św. Józefa z myślą o teologicznej ocenie dotychczasowych osiągnięć oraz precyzyjnym wytyczeniu kolejnych zamierzeń badawczych. Jest to również motywowane przypadającym w 1999 r. jubileuszem 30-lecia działalności kaliskiego Studium Józefologii, erygowanego przez księdza biskupa Jana Zarębę w dniu 24 września 1969 r., a wspieranego przez Prymasa Tysiąclecia kardynała Stefana Wyszyńskiego. Intryguje nas głównie problem, w jakim stopniu zrodzone prace inspirowane były duchem II Soboru Watykańskiego, który w opinii Jeana Guitona był największym wydarzeniem naszego stulecia (dokonał bowiem swoistego przełomu kopernikańskiego gdy idzie o przedstawienie swej tożsamości, misji i otwartości wobec świata współczesnego) oraz na ile opublikowane wyniki badań wnoszą, formują i umacniają

¹ W 1563 r. w Salamance wydał on dzieło o fundamentalnym znaczeniu dla rozwoju teologii *De locis theologis*, które do 1890 r. miało ponad 30 wznowień. Zob. także M. Seckler, *Die ekklesiologische Bedeutung des Systems der „loci theologici“*. *Erkenntnistheoretische Katholizität und strukturelle Weisheit*, w: *Die Schiefen Wände des Lehrhauses, Katholizität als Herausforderung*, Freiburg-Basel-Wien 1988, s. 79-104.

soborowe novum, jakim jest eklezjotwórczy charakter perykolezy, czyli trynitarnej wymiany darów dokonującej się w komunii pielęgnowanej ze świętymi, a w tym ze św. Józefem Patronem Kościoła powszechnego?

Nie bez znaczenia pozostaje odpowiedź na pytanie: co udało się zrealizować z projektów ogłoszonych przez Polskie centrum badawcze i jak należy konstruować program działania Polskiego Studium Józefologicznego na najbliższą przyszłość?

1. KOMUNIA ZE ŚWIĘTYMI W EKLEZJOLOGII SOBORU WATYKAŃSKIEGO II

a. Geneza i kształt eklezjologii wspólnoty

W pewnym uproszczeniu możemy stwierdzić, że jeśli pierwsze tysiąclecie chrześcijaństwa zmagano się o to, by uchronić i pogłębić sformułowania podstawowych prawd wiary, to drugie było bojowaniem o prawdę na temat prymatu następcy św. Piotra. W efekcie przed Soborem Watykańskim II dominowała koncepcja Kościoła zrodzona w dobie tzw. kontrreformacji. Ze szczególną siłą podkreślała pośrednictwo widzialne i instytucjonalne wspólnoty kościelnej (pojmwanej w formie piramidalnej) jako alternatywa dla „niewidzialnego” przyjętego przez reformatorów². W ujęciu Roberta Bellarmina Kościół jest *wspólnotą ludzi zgromadzonych przez wyznawanie prawdziwej wiary, wspólnotą tych samych sakramentów*, pod przewodnictwem prawowitych pasterzy, a przede wszystkim jednego wikariusza Chrystusa na ziemi, biskupa Rzymu [...] *Aby ktoś mógł być nazwany członkiem tego prawdziwego Kościoła, o którym mówi Pismo św., nie myślimy, że jest mu potrzebna jakakolwiek cnota wewnętrzna. Wystarczy zewnętrznie wyznawać wiarę i wspólnotę sakramentów*, a to mogą potwierdzić same zmysły [...] *Kościół w istocie jest wspólnotą (coetus) ludzi tak samo widzialną i oczywistą jak wspólnota ludu rzymskiego, czy Królestwo Francji, albo Republika Wenecka*³.

Powyższy obraz Kościoła był nie tylko osłabiony podwójnym redukcjonizmem (eklezjalnym i spirytualnym) tzn. pozbawionym prawdy o konkretnej obecności Emmanuela – Jezusa Zmartwychwstałego żyjącego pośrodku swego Ludu w postawie proegzystencji wobec Boga Ojca i wszystkich ludzi, ale co więcej był zdominowany przez przeakcentowanie elementu widzialnego

² Była bowiem owocem całego szeregu reakcji na: monarchizm, teorie koncyliarystyczne, spirytualizm Wiclefa i Husa, reformację protestancką, a następnie jansenizm, laicyzm, absolutyzm i modernizm.

³ Zob. R. Bellarmin, *De controversiis christianae adversus nostri temporis haereticos*, liber 2: *Prima controversia generalis*, liber 3: *De Ecclesia militante*, caput 2: *De definitione Ecclesiae*, Ingolstadt 1601, s. 137-138.

i w konsekwencji naznaczony głęboką dychotomią: Kościół uczący – Kościół słuchający, Kościół powszechny – Kościoły lokalne, Kościół instytucjonalny – Kościół charyzmatyczny, kapłaństwo ministerialne – kapłaństwa królewskie (powszechne). Nic więc dziwnego, że Y. Congar nie wahał się nazwać tej koncepcji *chrystomonizmem*⁴. Termin ten podkreślał jednostronność widzialnego wcielenia Kościoła ze szkodą dla wymiaru mistycznego i sakramentalnego, według którego to co widzialne jest przywoływaniem, znakiem i narzędziem znacznie szerszej i życiodajnej rzeczywistości niewidzialnej zawartej w tajemnicy Trójjedynego Boga.

Sobór Watykański II określany jako *nowe zesłanie Ducha Świętego* – jest przede wszystkim wielce znaczącym pogłębieniem tajemnicy Kościoła – Wspólnoty poprzez ponowne odkrycie tajemnicy trynitarniej⁵. W efekcie Konstytucja o Kościele *Lumen gentium* przynosi nową definicję: **cały Kościół ukazuje się jako lud zjednoczony jednością Ojca i Syna i Ducha Świętego** (KK 4). Co więcej Kościół przychodzi od Trójcy Świętej (*powszechny zamiar zbawczy Ojca* (KK 2), *misja Syna* (KK 3), *uświęcające dzieło Ducha Świętego* (KK 4), jest zorganizowany na obraz Trójcy Świętej i zmierza do trynitarnego wypełnienia historii⁶. *Kościół jest więc uczestnictwem historycznym w jedności trynitarniej, realizacją rozpoczętą pod osłoną znaków zbawienia, przejawiającą się z inicjatywy Bożej, tajemnicą albo sakramentem wewnętrznego zjednoczenia z Bogiem i jednością całego rodzaju ludzkiego* (KK 1)⁷.

Odkrywając zakorzenienie Kościoła w Trójcy Świętej odkrył Sobór prymat jedności, która wyprzedza zróżnicowanie powołań i urzędów. W tym miejscu konstytucja *Lumen Gentium* wyraża same jądro owej rewolucji *kopernikańskiej*⁸. Bowiem wobec przedsoborowego uprzywilejowania elementu hierarchicznego w koncepcji i w praktyce życia kościelnego Sobór umieścił rozdział o Ludzie Bożym przed rozdziałem o hierarchii, zwracając przez to uwagę na

⁴ Y. Congar przyjmuje to sformułowanie za N. A. Nissiotis, *Pneumatologie ou „Chrystomonisme” dans la tradition latine?*, ETL, 45 (1969) s. 394-416 oraz tenże, *La pneumatologie ecclésiologique au service de l’unité de l’Eglise*, „Istina”, 14 (1967) s. 323-340.

⁵ Dokument końcowy nadzwyczajnego Synodu Biskupów z 9.12.1985 głosił, iż eklezjologia wspólnoty jest centralną i podstawową prawdą dokumentów soborowych – zob. część C/1, nr 33. Zob. także J. Ratzinger, *Die Ekklesiologie des Zweiten Vatikanums* (wykład wygłoszony 21 X 1985 w Foggii), „Communio”, 15 (1986) s. 41-52; W. Kasper, *Kirche als communio. Überlegungen zur ekklesiologischen Leitidee des Zweiten Vatikanischen Konzils*, w: *Bleibende Bedeutung des Zweiten Vatikanischen Konzils*, F. kard. König (wyd.), (Schriften d. Kath. Akademie in Bayern, 123), Düsseldorf 1986, s. 62-84; A. Skowronek, *Powtórka z Soboru*, Kraków 1992, s. 15-21.

⁶ Zob. O. H. Pesch, *Druh Vatikánský Koncil 1962-1965 (Práva, prbh, odkaz)*, tł. K. Floss i inni, Vyšehrad 1996, s. 170-178.

⁷ B. Forte, *Kościół ikoną Trójcy Świętej*, s. 23.

⁸ Tak ocenia tę zmianę m.in. Y. Congar. Zob. A. Antón SJ, *Ecclesiologia postconciliare: speranze, risultati e prospettive*, w: *Vaticano II: Bilancio e Prospettive venticinque anni dopo (1962-1987)*, red. R. Latourelle, t. 1, Cittadella Editrice Assisi 1988², s. 366. Zob. także K. Wojtyła, *U postaw odnowy. Studium o realizacji Vaticanum II*, Kraków 1972, s. 5-7.

godność synostwa Bożego wypływającą z sakramentu chrztu św.⁹ i będącego zarazem namaszczeniem typowym dla kapłaństwa powszechnego. Mocą tegoż kapłaństwa wszyscy uczestniczą w Kościele, a w formie różnych posług także w potrójnej funkcji Chrystusa. Z kolei urząd hierarchiczny jest widziany jako służba w Kościele i dla Kościoła, a nigdy poza nim. Kościół – Wspólnota odkrył w sobie bogactwo charyzmatów pozostających na służbie rozpoznanej przez Niego, ale zawsze w nadrzędnej funkcji Jego jedności. Ważne znaczenie ma także przyjęcie *laickości* jako wymiaru całego Kościoła przekraczającego wszelki eklezjocentryzm. Podkreśla to uznanie rzeczywistej godności i wolności osoby w Kościele przy równoczesnej współodpowiedzialności za Kościół¹⁰.

Wspólnota Kościoła powszechnego realizuje się w konkretnych historycznych uwarunkowaniach ludzi, którzy go tworzą (*inkulturacja*), przede wszystkim w ramach Kościoła lokalnego¹¹. Z kolei jedność Kościoła lokalnego znajduje swój szczyt i źródło w eucharystii celebrowanej przez biskupa ze zgromadzeniem kapłanów, diakonów i przy czynnym uczestnictwie wszystkich ochrzczonych (KK 26). Jezus Zmartwychwstały jest równocześnie fundamentem jedności licznych i różnych Kościołów lokalnych. Ta wspólnota wyraża się przez wspólnotę kolegialną biskupów, zgromadzoną wokół biskupa Rzymu *który przewodniczy w miłości* i sprawuje urząd jedności w służbie Kościoła powszechnego.

Kościół wspólnota Ludu Bożego równocześnie z pochodzeniem trynitarnym i strukturą na obraz Trójcy Świętej odkrył na Soborze Watykańskim II swoje trynitarne przeznaczenie – czyli swoją naturę eschatologiczną. Zmierza on ku chwale niebieskiego Jeruzalem, którego Maryja Dziewica jest figurą i antycypacją (KK 7-8). Kościół który nigdy nie osiągnął celu pełnej trynitarnej jedności, pozostaje jako służący, ubogi i ustawicznie się odnawiający. Nie identyfikuje się więc z Królestwem, jest bowiem jedynie jego początkową formą. Kościół dąży ku spełnieniu testamentu Jezusa, *aby wszyscy byli jedno, aby świat uwierzył* (J 17,23) i wzrasta ku ostatecznemu objawieniu się Królestwa Bożego, wspierany na swej ziemskiej pielgrzymce przez wspólnotę z Kościołem niebieskim. W tym napięciu mieści się także rzeczywistość grzechu w Kościele. Pozostaje on zawsze tajemnicą odchodzenia ludzi od Boga i niejedności ludzi między sobą. Kościół – Wspólnota jest również drogą pojednania, rozumianą jako nowe przyjęcie daru jedności i zaangażowania się dla niej – także wśród chrześcijan odłączonych. Otwiera on także nowe perspektywy dla poszukiwania pełnej jedności całego rodzaju ludzkiego, która zawsze pozostaje darem Bożym i kulturą życia typowego dla Trójcy Świętej.

⁹ P. Co da, *Uno in Cristo – Il Battesimo come evento trinitario*, w serii *Contributi di Teologia*, t. 22, Roma [1996].

¹⁰ Zob. Cz. Bartnik, *Znaczenie Vaticanum II dla rozwoju teologii*, „Ateneum Kapłańskie”, 78 (1986) t. 107, s. 22-28.

¹¹ Zob. Antón, dz. cyt., s. 368-369.

Nowo odkryta prawda o Kościele – Wspólnocie nie jest absolutną nowością. Kościół był zawsze wspólnotą. Takim był on od swego początku w zamiarze Jezusa, który dał mu jako Ludowi Bożemu podstawowe prawo – przykazanie miłości wzajemnej oraz testament w postaci arcykapłańskiej modlitwy o jedność. Jezus jednoznacznie oświadcza, że relacje łączące wierzących z Bogiem i pomiędzy sobą powinny odzwierciedlać styl życia Trójcy Świętej. Nic więc dziwnego, że Jan Paweł II stwierdza iż; *Eklezjologia wspólnoty jest centralną i fundamentalną ideą dokumentów soborowych*¹². W swej encyklice o charakterze ekumenicznym *Ut unum sint* papież głosi: *wierzyć w Chrystusa oznacza pragnąć jedności; pragnąć jedności znaczy chcieć Kościoła; chcieć Kościoła znaczy pragnąć komunii – wspólnoty*¹³. Na innym miejscu precyzując swoją wypowiedź Jan Paweł II stwierdza; *Bóg jest wspólnotą; jest wspólnotą, ponieważ jest miłością, a będąc miłością nie może nie być wspólnotą. U naszych korzeni jest ta Boża rzeczywistość, która jest komunią [...]. W taki sposób rodzi się Kościół*¹⁴ – ikona Trójcy Świętej.

Papież Jan Paweł II w liście apostolskim *Tertio Millenio adveniente* pisze, że Sobór jako wydarzenie opatrnościowe stanowi bezpośrednie przygotowanie do wejścia w trzecie tysiąclecie chrześcijaństwa. Staje się więc coraz bardziej zrozumiałym, że nowością trzeciego tysiąclecia będzie prymat relacji pomiędzy osobami, na wzór samej Trójcy Świętej gdzie Ojciec może nazywać się Ojcem, jeśli jest w relacji z Synem, a Syn jedynie, gdy trwa w relacji z Ojcem. Powstaje w ten sposób rzeczywistość, którą Klaus Hemmerle nazwał ontologią trynitarną. Tylko podarowywanie się jako dynamizm Boskiej *agape*, urzeczywistnione w wymiarze historycznym, rodzi wspólnotę. Jest ono jednak nierozdzielne od dynamiki *kenozy* i od przyjęcia krzyża. Jedynie w ten sposób może rodzić się Kościół – Wspólnota i tylko tam, gdzie każda rzeczywistość znajduje swoją tożsamość w podarowywaniu się, w życiu dla drugich. Jedynie taki Kościół będzie bogaty w trynitarną relację pomiędzy swymi dwoma konstytutywnymi profilami – piotrowym i maryjnym oraz w kolegalność afektywną i efektywną (*agapową*) przeżyta jako *ante omnia* w relacji biskupów z papieżem i między sobą. Ta winna stać się z kolei modelem dla struktury diecezjalnej, w której prezbiterzy oraz rady pastoralne, ekonomiczne itd. powinni świadczyć przed sobą przede wszystkim o życiu trynitarnym. Z tej reewangelizacji struktur kościelnych będzie mogła zrodzić się parafialna wspólnota, która objawi w sobie samej, w życiu i dziełach ewangelię miłości.

¹² Jan Paweł II, *Chrisifideles laici*, 19. Zob. także Antón, dz. cyt., s. 369-373.

¹³ Jan Paweł II, *Ut unum sint*, 9.

¹⁴ Jan Paweł II, „L'Osservatore Romano”, 4 III 1990.

b. Komunia świętych – świętych obcowanie realizacją dynamiki trynitarniej

Po wyznaniu wiary w *święty Kościół powszechny* Symbol Apostolski dodaje, jako logiczną konsekwencję *świętych obcowanie* (komunia – wspólnota świętych). Kościół jako Mistyczne Ciało Chrystusa jest trynitarną komunią świętych. Każdy człowiek został stworzony przez Boga jako dar dla innych, a przez swoją aktywność realizowaną w miłości współtworzy nową ziemię i nowe niebo (KS 39). *Jedność Ducha Świętego, który ożywia Kościół i nim kieruje, sprawia, że wszystko to, co Kościół posiada jest wspólne tym, którzy do niego należą*¹⁵.

Pojęcie komunii świętych ma więc dwojakie znaczenie. Jest to **komunia dóbr duchowych i materialnych** praktykowana jako komunია wiary, sakramentów, charyzmatów dóbr materialnych i miłości. W konsekwencji – *Najmniejszy nasz czyn spełniony w miłości przynosi korzyść wszystkim, w solidarności z wszystkimi ludźmi, żywymi czy zmarłymi, która opiera się na komunii świętych. Każdy grzech szkodzi tej komunii*¹⁶.

Drugi sens tej wymiany darów urzeczywistnia się w **komunii pomiędzy osobami świętymi**, czyli w komunii Kościoła w niebie i na ziemi. Ojcowie Soborowi wyrazili prawdę o trzech stanach w Kościele – *uczniach, którzy pielgrzymują na ziemi, poddających się oczyszczeniu i zażywających chwały w spoglądaniu na Trójjedynego Boga* (KK 49). *Wszyscy jednak, w różnym stopniu i rozmaity sposób, złączeni jesteśmy wzajemnie w tej samej miłości Boga i bliźniego i ten sam hymn chwały śpiewamy Bogu naszemu. Wszyscy bowiem, którzy należą do Chrystusa, mając jego Ducha zrastają się w jeden Kościół i zespalają się wzajemnie ze sobą w Chrystusie [...]. Łączność pielgrzymów z braćmi, którzy zasnęli w pokoju Chrystusowym, bynajmniej nie ustaje; przeciwnie, według nieustannej wiary Kościoła umacnia się jeszcze dzięki wzajemnemu udzielaniu sobie dóbr duchowych* (KK 49).

Charakteryzując wstawiennictwo świętych Sobór Watykański stwierdza: *Ponieważ mieszkańcy nieba, będąc głębiej zjednoczeni z Chrystusem, jeszcze mocniej utwierdzają cały Kościół w świętości [...] nieustannie wstawiają się za nas u Ojca, ofiarując Mu zasługi, które przez jednego Pośrednika między Bogiem i Ludźmi, Jezusa Chrystusa, zdobyli na ziemi [...] Ich przeto troska braterska wspomaga wydatnie naszą słabość* (KK 49)¹⁷.

Z kolei podkreślając zasady eklezjologiczne stanowiące o komunii ze świętymi tenże Sobór podkreślił: *Nie tylko jednak ze względu na sam ich przykład czcimy pamięć mieszkańców nieba, ale bardziej jeszcze dlatego, żeby umacniała się jedność całego Kościoła w Duchu przez praktykowanie braterskiej*

¹⁵ *Katechizm Rzymski*, 1, 10, 24.

¹⁶ *Katechizm Kościoła katolickiego*, 953.

¹⁷ Zob. także K. Pa wlik, *Urzeczywistnianie się Kościoła przez kult świętych*, „Collectanea Theologica”, 41 (1971) f. 3, s. 81-89.

miłości. Bo jak wzajemna łączność chrześcijańska między pielgrzymami prowadzi nas bliżej Chrystusa, tak obcowanie ze świętymi łączy nas z Chrystusem, z którego niby ze Źródła i Głowy, wypływa wszelka łaska i życie Ludu Bożego (KK 50). Rekapitulując Ojcowie Soborowi stwierdzili: *Wszyscy, którzy jesteście synami Bożymi i stanowimy jedną rodzinę w Chrystusie, gdy łączymy się ze sobą we wzajemnej miłości i w jednej chwale Trójcy Przenajświętszej*, odpowiadamy najgłębszemu powołaniu Kościoła (KK 50).

Zrozumieli to w pełni pierwsi chrześcijanie, którzy po bardzo krótkim okresie wrażliwości byli już prezentowani są jako *jedno serce i jedna dusza*, doszli bowiem do pełnej komunii dóbr duchowych i materialnych. Komunii na taką miarę wymagali od swych wiernych liczni Ojcowie Kościoła. Przykładowo św. Cyprian nawoływał: *Chrystus [...] nakazał nam być jednym sercem i jedną duszą, polecił zachować niczym nienaruszone więzi miłości [...] kto nie ma miłości, nie ma Boga*¹⁸. Z kolei św. Augustyn mówił: *Jak z pojedynczych ziaren, zebranych razem i zmieszanych ze sobą w trakcie mielenia na mąkę powstaje chleb, podobnie dzięki naszej harmonijnej miłości rodzi się Ciało Chrystusa*¹⁹.

Współcześnie ową perykoretyczną dynamikę wymiany darów w ramach komunii świętych scharakteryzował bardzo wyraziście kardynał Ratzinger: *Być katolikami znaczy [...] być zjednoczonymi z drugimi, oznacza to pomagać sobie wzajemnie w potrzebie, znaczy uczyć się tego co jest dobrem u drugich i podarowywać wspaniałomyślnie to co ma się dobrego, to znaczy wreszcie zmierzać do coraz pełniejszego wzajemnego poznania, rozumieć i cenić się wzajemnie*²⁰.

c. Św. Józef w eklezjologii posoborowej

Na gruncie polskim posiadamy pierwsze przyczynki umożliwiające powstanie niebawem dojrzałej syntezy na temat powołania Józefa postrzeganego w perspektywie tajemnicy Kościoła²¹. Będzie to możliwe po przejściu metody

¹⁸ Św. Cyprian, *Liber De Unitate Ecclesiae*, XIV: PL 4, 526B, 527A.

¹⁹ Św. Augustyn, *Sermones post Maurinos reperti*, wyd. Morin [1930], s. 462 n., cyt. za O. Casel, *Il mistero dell'Ecclesia*, Roma 1965, s. 426.

²⁰ J. Ratzinger, *Il nuovo popolo di Dio*, Biblioteca di teologia contemporanea – 7, Brescia 1992⁴, s. 234-237.

²¹ Tematykę tę podejmował m.in.: F. L. Filas SJ, *Saint Joseph apres le Concil Vatican II*, Ottawa 1970 (fragmentaryczny przekład tego opracowania zawiera polskie kompendium józefologiczne Św. Józef człowiek Jezusowi najbliższy); D. Siuta, *Elementy eklezjalne w józefologii po Vaticanum II*, Warszawa 1976 (mps ATK); tenże, *Kościół w doktrynie o św. Józefie*, w: *W kierunku chrześcijańskiej kultury*, Warszawa 1978, s. 301-310; R. Gauthier, *Święty Józef w historii zbawienia rys biblijno-teologiczny*, „Ateneum Kapłańskie”, 71 (1978) t. 90, z.1, s. 39-43; L. Balter, *Św. Józef odczytany na tle encykliki „Dives in misericordia”*, w: *Studia Józefologiczne*, t. 1, Kalisz 1989, s. 46-60.

teologicznej, którą dotychczas wykorzystał tylko papież w przedstawieniu tożsamości kapłanów, zakonników i chrześcijan świeckich, odczytanej na nowo w świetle eklezjologii *communio*. Jan Paweł II posługując się paradygmatem „tajemnica – wspólnota – misja”, każde z powyższych powołań przedstawił w perspektywie relacji trynitarnych²². Jest więc w pełni oczywistym, iż na obecnym etapie badań najlepszą syntezę tożsamości św. Józefa dokonaną w perspektywie soborowej eklezjologii stanowi adhortacja apostolska *Redemptoris Custos* o św. Józefie i jego posłannictwie w życiu Chrystusa i Kościoła, którą Jan Paweł II opublikował w 1989 r.

Jest bardzo znamienne, iż wobec narastających w latach sześćdziesiątych tendencji oczyszczenia mariologii z jej „przerostów”, między innymi w postaci „mariologii przywilejów” (określenia „mariologia” po raz pierwszy użył Placyd Nigidius dopiero w 1602 r., po czym dyscyplina ta usamodzielniała się w ramach samej teologii), Sobór przy całym swym otwarcu ekumenicznym nie tylko nie dopuścił do zanegowania mariologii i kultu maryjnego (co godziłoby w sam Kościół), ale usytuował mariologię w eklezjologii, przedstawiając Maryję jako „pierwszego chrześcijanina” i umieszczając ją w Kościele dla którego jest ona figurą i wzorem. Ostatecznie Sobór wpłynął na poprawny kształt mariologii czego wyrazem jest ósmy rozdział *Lumen gentium* (*Błogosławiona Maryja Boża Rodzicielka w tajemnicy Chrystusa i Kościoła*), zamykający konstytucję dogmatyczną o Kościele ogłoszoną w 1964 r., a dopełnieniem tego był późniejszy dokument *Marialis cultus* z 1974 r.

Jest w pełni oczywistym, że tylko w tym kontekście historyczno-teologicznym należy odczytywać naukę o Świętym Józefie zawartą w papieskiej adhortacji *Redemptoris Custos*, która już swym tytułem nawiązuje do sformułowania ósmego rozdziału *Lumen gentium*. Ponadto jej pełny sens odsłania także chronologia dwóch triad papieskich dokumentów. Pierwsza z nich poświęcona Osobom Boskim Trójcy Świętej powstała w latach 1979-1986²³. Z kolei drugą dedykowaną Świętej Rodzinie, którą tworzy Jezus, Maryja i Józef, utworzył papież w 1987 (encyklika *Redemptoris Mater*) i 1989 r. (adhortacja *Redemptoris Custos*). Te najnowsze ujęcia życia Trójcy Świętej i Świętej Rodziny nie tworzą żadnego sztucznego układu, ale w dobie postmodernizmu z nową siłą i komunikatywnością przybliżają tajemnice Wcielenia i Odkupienia, będące wymianą darów pomiędzy Bogiem a człowiekiem oraz objawieniem Boga – Miłości w realizacji Jego obietnicy o zjednoczeniu w Jezusie swych „przybranych synów” (Ef 1,5), czego Kościół ma być załączkiem, znakiem i narzędziem, w dążeniu do zjednoczenia całej ludzkości (KK 1).

²² Mamy tu na uwadze adhortacje papieskie: *Christifideles laici* (1988), *Pastores dabo vobis* (1991) i *Vita consecrata* (1996).

²³ Mamy tu na uwadze trzy encykliki: *Redemptor hominis* (1979); *Dives in misericordia* (1980) i *Dominum et vivificantem* (1986).

Analogicznie do soborowego sposobu opisanego tożsamości Maryi, Jan Paweł II przedstawił w omawianej adhortacji nowy syntetyczny obraz tożsamości Józefa, a powstały na bazie opisu jego relacji do Jezusa, Maryi i Kościoła postrzegany jako Mistyczne Ciało Chrystusa. W układzie sześciu rozdziałów dokumentu o randze adhortacji, posługując się zasadą chrystocentryzmu i mariotypiczności zaprezentował papież posłannictwo św. Józefa w życiu Kościoła. Pierwsze trzy rozdziały adhortacji *Redemptoris Custos* są konsekwentnym opisem „pielgrzymki wiary” św. Józefa dokonany głównie na podstawie teologii biblijnej, pogłębionej mariologii i posoborowego chrystocentryzmu. Jan Paweł II odwołując się do encykliki *Redemptoris Mater*, poprzez którą chciał pogłębić nauczanie Soboru Watykańskiego II, stwierdza dobitnie: *'Błogosławiona Dziewica szła naprzód w pielgrzymce wiary i utrzymała wiernie swe zjednoczenie z Synem aż do krzyża' (RM 5), 'przodując najdoskonalej' (RM 6) wszystkim, którzy przez wiarę pielgrzymują za Chrystusem. U początku tego pielgrzymowania wiara Maryi spotyka się z wiarą Józefa [...]. Józef wprawdzie nie odpowiedział na słowa zwiastowania słowami, tak jak Maryja, natomiast 'uczynił tak, jak mu polecił anioł Pański: wziął swoją małżonkę do siebie' (Mt 1,24). To co uczynił Józef, zjednoczyło go w sposób szczególny z wiarą Maryi: przyjął on jako prawdę od Boga pochodzącą to, co Ona naprzód przyjęła przy Zwiastowaniu (RC 4). Zanim papież przystąpi do szczegółowego opisanego drogi wiary Maryi i Józefa stwierdza z mocą: Droga własna Józefa – jego pielgrzymowanie przez wiarę – zakończy się wcześniej zanim Maryja stanie u stóp krzyża [...]. Jednakże droga wiary Józefa podąża w tym samym kierunku, pozostaje w całości określona tą samą tajemnicą, której Józef – wraz z Maryją – stał się pierwszym powiernikiem. Wcielenie i Odkupienie stanowią organiczną i nierozzerwalną jedność, w której 'plan objawienia urzeczywistnia się przez czyny i słowa wewnętrznie z sobą powiązane' (KO 5) (RC 6).*

Centralną prawdę biblijną pozwalającą przedstawić powołanie św. Józefa stanowi małżeństwo z Maryją będącą zarazem fundamentem jego godności wyrażanej w tytule „mąż sprawiedliwy i oblubieniec NMP” (RC 17-21). Jan Paweł II odwołując się do tej prawdy głosi: *W słowach nocnego 'zwiastowania' Józef odczytuje nie tylko Bożą prawdę o niewypowiedzianym wręcz powołaniu swej Oblubienicy. Odczytuje na nowo prawdę o swym powołaniu [...]. To co się w Niej poczęło, 'jest z Ducha Świętego' – czyż nie na podstawie tych słów wypada przyjąć, że także i owa męska miłość Józefa do Maryi poczęła się wówczas na nowo z Ducha Świętego?, który kształtuje również miłość oblubińczą małżonków, pogłębiając w niej wszystko to, co po ludzku godne i piękne, co nosi znamiona tego wyłącznego zawierzenia i przymierza osób, autentycznej 'komunii' na podobieństwo Tajemnicy trynitarniej [...]. Głębia tej bliskości, duchowa intensywność zjednoczenia i obcowania osób – mężczyzny i kobiety – ostatecznie pochodzi od Ducha, który daje życie (por. J 6,63). Józef*

był posłuszny Duchowi, odnalazł w Nim samym źródło miłości – swej oblubieńczej, męskiej miłości. Była to miłość większa od tej, jakiej mógł oczekiwać 'mąż sprawiedliwy' wedle miary swego ludzkiego serca (RC 19).

Prezentując św. Józefa jako autentycznego ojca Jan Paweł II stwierdza: *Miłość ta ukształtowała życie świętej Rodziny, która jest bezpośrednio związana z tajemnicą Wcielenia, sama też jest szczególną tajemnicą. Równocześnie – podobnie jak we Wcieleniu – do tajemnicy tej należy prawdziwe ojcostwo: ludzki kształt Rodziny Syna Bożego – prawdziwa rodzina ludzka, ukształtowana przez tajemnicę Bożą. W Rodzinie tej Józef jest ojcem. Nie jest to ojcostwo pochodzące ze zrodzenia, ale nie jest ono 'pozorne' czy też tylko 'zastępcze'. Posiada pełną autentyczność ludzkiego ojcostwa, ojcowskiego posłannictwa w rodzinie. Zawiera się w tym konsekwencja jedności hipostatycznej* (RC 21).

W drugiej części omawianej adhortacji, mającej w przeważającym stopniu charakter eklezjologiczny, papież zwrócił uwagę na pracę jako codzienny wyraz miłości Józefa i całej Rodziny Nazaretańskiej. *Praca ludzka wraz z człowieczeństwem Syna Bożego została przyjęta do tajemnicy Wcielenia. Została też w szczególny sposób odkupiona* (RC 22). Ponadto w pracy Józefa osłoniętej klimatem milczenia Jan Paweł II wypuklił prymat życia wewnętrznego akcentując w ten sposób prymat chrześcijańskiej kultury bycia nad zniewalającym człowieka dążeniem do egoistycznego posiadania dóbr materialnych i duchowych, którą opisuje soborowa konstytucja *Gaudium et spes* – O obecności Kościoła w świecie współczesnym. Papież stwierdza: *w tych osłoniętych milczeniem 'uczynkach' Józefa możemy odkryć klimat głębokiej kontemplacji: Józef obcował na co dzień z tajemnicą 'od wieków ukrytą w Bogu', która 'zamieszkała pod dachem jego domu [...] całkowita ofiara, jaką Józef złożył ze swego istnienia, aby godnie przyjąć Mesjasza we własnym domu, znajduje wytłumaczenie 'w niezgłębionym życiu wewnętrznym, które kierowało jego postępowaniem i było dlań źródłem szczególnych pociech* (RC 25 i 26).

Ponadto należy zauważyć, iż zarówno odsłaniając we wstępie cel adhortacji, jak też w rozdziale końcowym ukazując św. Józefa jako Patrona Kościoła papież odwołuje się do inspiracji biblijnej, nauki Ojców Kościoła oraz swych poprzedników i na tej podstawie stwierdza, iż święty Józef *także dziś strzeże i osłania mistyczne ciało Odkupiciela, Kościół* (RC 1). Ponadto celem jego refleksji teologicznej nad misją św. Józefa jest ożywienie nabożeństwa do Patrona Kościoła powszechnego i ukazanie go jako wzoru w *'nabożnym słuchaniu Słowa Bożego'* (KO 1) i w postawie *całkowitej gotowości wiernego służenia zbawczej woli Boga* (RC 30). Jest też wymownym fakt, że papież nie ogranicza tego modelu do jednej tylko grupy zawodowej, czy też niektórych stanów życia, ale twierdzi iż jest on aktualny *dla całej chrześcijańskiej wspólnoty* (RC 30). Co więcej jest gorącym pragnieniem Jana Pawła II, aby przez pogłębione studium nad uczestnictwem św. Józefa w Boskiej tajemnicy

coraz lepiej odnajdywać tożsamość Kościoła (RC 1) jak też aby wypraszać orędownictwo Opiekuna Kościoła w celu pełnej realizacji misji Kościoła – to znaczy autoewangelizacji i nowej ewangelizacji na miarę trzeciego tysiąclecia (RC 29). W zwieńczeniu omawianej adhortacji Jan Paweł II podkreśla, iż pomimo stu lat od swego powstania, modlitwa papieża Leona XIII przywołująca opiekę św. Józefa, nie straciła nic ze swego znaczenia i co więcej to – *przede wszystkim sama postać Józefa z Nazaretu nabiera dla Kościoła naszych czasów szczególnej aktualności w związku z nowym Tysiącleciem chrześcijaństwa* (RC 32) dlatego to papież zachęca i nawołuje wszystkich wierzących: *niechaj św. Józef stanie się dla wszystkich szczególnym nauczycielem uczestnictwa w mesjańskiej misji Chrystusa, która jest w Kościele udziałem każdego i wszystkich* (RC 32). Papież pragnie więc, aby chrześcijanie byli w stanie przejść od indywidualnego i zawężonego do liturgii, do pielęgnowanego w historii uczestnictwa w jedności trynitarniej, będącej realizacją rozpoczętą pod osłoną znaków zbawienia, a przejawiającą się z inicjatywy Bożej. W ten sposób mamy szansę stać się w coraz bardziej dojrzały sposób Kościołem czyli tajemnicą albo sakramentem wewnętrznego zjednoczenia z Bogiem i jedności całego rodzaju ludzkiego (KK 1).

II. KSIĄŻKA O ŚW. JÓZEFIE

a. Literatura teologiczna

W interesującym nas okresie posoborowym na terenie polskim wydrukowano 18 różnego typu pozycji książkowych, poczynając od śpiewników, modlitewników, zbiorów kazań, druków ascetycznych, zbioru przyczynków badawczych aż do monografii naukowej. Przy tym aż w 16 przypadkach autorami byli wyłącznie teologowie polscy, a dwa tytuły stanowią prace zbiorowe, w których dominuje józefologiczny dorobek teologów zagranicznych. Jest cechą wymowną, że pierwsze znaczące tytuły książkowe pojawiają się dopiero w 13 lat po Soborze. Fakt ten w znacznym stopniu tłumaczy trudności wydawnicze typowe dla okresu intensywnej konfrontacji reżimu komunistycznego z Kościołem, który w znacznym stopniu osłabił i opóźnił nie tylko recepcję Soboru, ale i samą wymianę refleksji teologicznej. W efekcie największe natężenie publikacji książkowych przypada na dziesięciolecie 1975-1985. W okresie tym na szczególne podkreślenie zasługują przede wszystkim trzy tytuły. W tym dwa z nich stanowią w głównej mierze przekłady najlepszych opracowań dokonanych przez teologów zagranicznych. Każdą z tych książek, uzupełniono jednak efektami polskich badań, ale naturalnie w dużo mniejszym zakresie.

W 1976 r. ukazała się książka salezjanina Lucjana Strady, **Patron doskonały**²⁴ wyposażona w krótki wstęp naukowy (choć sama nosi charakter ascetyczny), co można uznać za zapowiedź przyszłych większych opracowań teologicznych. W jego ramach Albert Zenon Urbański OCD przedłożył syntezę na temat – *Istota, podstawy teologiczne, przymioty i formy kultu św. Józefa*. Natomiast Feliks Schreder wypowiedział się na temat – *Św. Józef a zjednoczenie hipostatyczne*.

Chronologicznie jednak pierwszym w tym względzie tytułem jest dwutomowa książka zatytułowana – **Józef z Nazaretu**²⁵. Zawartość tomu pierwszego stanowi opracowanie francuskiego cystersa, znawcy mariologii Bernarda z Clairvaux – Bernarda Marteleta. Na bazie danych biblijnych, patrystycznych i wypowiedzi magisterium Kościoła przygotował on dwadzieścia pięć rozważań ukazujących znaczenie i aktualność kultu św. Józefa. Również jezuita Jean Galot wykładowca mariologii na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie poprzez trzydzieści jeden dojrzałych krótkich konferencji józefologicznych służył rozwojowi pogłębionego kultu św. Józefa w Polsce. Temuż celowi mają również służyć materiały homiletyczne zebrane przez polskiego karmelitę Romana Pa-jaka z myślą o rozwijaniu kultu św. Józefa podczas Nowenny pielęgnowanej ku jego czci. W odróżnieniu od tomu pierwszego mającego charakter ascetyczno-homiletyczny, na tom drugi składają się już syntezy i przyczynki teologiczne. Zasadniczą jego część stanowią dwie cenne syntezy biblijne: *Święty Józef w Ewangelii* autorstwa karmelity Pietro Barbagli, profesora na rzymskim Teresianum oraz *Syn Józefa*, którą przygotował ksiądz Tarcisio Stramare, profesor teologii biblijnej na Papieskim Uniwersytecie Laterańskim, a będący członkiem Zgromadzenia św. Józefa. Na część tegoż tomu z tzw. polską specyfiką kultu św. Józefa składają się przyczynki takich oto badaczy: F. Gołębiowskiego OP, siostry D. Szymańskiej, Czesława Gila OCD, T. Sinki CM oraz księdza T. Fitycha²⁶. Charakter wybiegający poza ramy Kościoła w Polsce ma zarówno historyczne studium na temat kultu św. Józefa w życiu założyciela

²⁴ Lucjan Strada ks.[salezjanin], *Patron doskonały: trzy serie czytań o świętym Józefie na miesiąc marzec*. Wstępy naukowe napisali: o. Albert Z. Urbański OCD, ks. Feliks Schreder CR, Wydawnictwo OO. Karmelitów Bosych, 1976, 318 ss. Cały wstęp naukowy znajduje się na stronach 9-25 i 26-36.

²⁵ *Józef z Nazaretu*, red. o. Stokłosa OCD, t. 1-2, Kraków 1979, ss. 350; 366. Omówienie tej pozycji opublikował ks. Stanisław Rumiński, zob. „Ateneum Kapłańskie”, 73 (1981) t. 97, s. 415-417 oraz „W drodze”, 9 (1981) nr 3, s. 98-101.

²⁶ Zob.: F. Gołębiowski OP, *Nauka Justyna Zapartowicza (Miechowity) o św. Józefie jako mężu Maryi i przybranym ojcu Syna Bożego*, tamże, s. 127-164; s. D. Szymańska, *Rola ideału świętego Józefa w kształtowaniu postaw zakonnych sióstr Józefitek*, tamże, s. 165-21; T. Sinka CM, *Nabożeństwa ku czci świętego Józefa w Polsce*, tamże, s. 213-228; o. Cz. Gil OCD, *Z dziejów kultu św. Józefa w prowincji polskiej karmelitów bosych*, tamże, s. 229-266; oraz T. Fitych, *Bernard Rosa (1624-1696) – opat krzeszowskich cystersów – jako propagator kultu św. Józefa*, tamże s. 267-292.

Braci Szkół Chrześcijańskich autorstwa ojca S. R. Rybickiego, jak też prezentacja Ibero-Amerykańskiego Towarzystwa Józefologicznego w Valladolid przygotowana przez hiszpańskiego karmelitę Juan de Jesua (Luisa P. San Romana Domingueza). Posłowie dla obu tomów stanowił artykuł o św. Józefie opublikowany w 1960 r. przez wówczas jeszcze krakowskiego biskupa Karola Wojtyłę.

Drugą co do ważności książkę tego okresu stanowi obszerna publikacja, na którą bez mała aż w dwóch trzecich składają się efekty studiów amerykańskiego jezuitę, rodem ze Słowacji, a profesora teologii dogmatycznej na Uniwersytecie Loyola w Chicago o. Franciszka Filasa. Książka ta nosi tytuł – **Święty Józef człowiek Jezusowi najbliższy**, a wydało ją w 1979 r. (w rzeczywistości druk ukończono dopiero w 1981 r.)²⁷ Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, prowadzone przez krakowskich księży jezuitów. Jest to przy tym pierwsza tak kompleksowa monografia (choć ciągle niepełna) wnosząca jednak niezwykle cenny impuls dla procesu dojrzewania polskiej refleksji józefologicznej. Trzeba tu zaznaczyć, że o. Franciszek Filas jest autorem tylko pierwszej części wspomnianej pozycji, na którą składają się dwie jego publikacje. Pierwszą jest monograficzna praca – *Joseph: The Man Closest to Jesus. The Complete Life, Theology and Devotional of St. Joseph (Józef człowiek Jezusowi najbliższy)*²⁸. Prezentuje ona swego rodzaju „summę józefologii przedsoborowej”. Autor przedkłada tu teologię biblijną jak też historię kultu i dotychczasowej refleksji teologicznej. W niezbyt satysfakcjonujący nas sposób dopełnia ją fragment studium tegoż jezuitę prowadzonego w końcu lat sześćdziesiątych, a zaczerpniętego z kolejnej jego pozycji *Saint Joseph après le Concil Vatican II*²⁹. Powodem tego jest fakt, iż w przetłumaczonej partii zabrakło kluczowego zagadnienia „Św. Józef po Soborze Watykańskim II”. Polski czytelnik znajduje tu tylko obszerny szkic józefologicznej interpretacji VII i VIII rozdziału Konstytucji o Kościele Lumen Gentium, na której ciążyą jeszcze ujęcia przedsoborowe.

Na drugą część tytułu – **Święty Józef człowiek Jezusowi najbliższy**, który mógłby być traktowany jako pierwszy tom *Studia Poloniae Józefologica* składają się prace czterech polskich profesorów. Pierwszy z nich Ksiądz Franciszek Bracha CM przedłożył znaczący załączek monografii na temat kultu św. Józefa w Polsce. Z kolei wkład trzech rodzimych jezuitów stanowią: pierwsza na polskim gruncie próba józefologicznej antologii tekstów patrystycznych autorstwa

²⁷ Francis Lad Filas SI, *Święty Józef, człowiek Jezusowi najbliższy*, tł. [z ang.] F. Dylewski CRL, J. Ożóg SJ, s. Dolores Siuta, Kraków, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy 1979, cz.1-7, 326 ss. Recenzję przygotował bp Julian Wojtkowski, *Filas Francis Lad: Święty Józef – człowiek Jezusowi najbliższy*, Kraków 1979, „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, 35 (1982) nr 3, s. 223-225.

²⁸ Drugie wydanie tej książki ukazało się w Bostonie w 1962 r.

²⁹ Pozycję tę wydał Filas w Montrealu w 1970 r. W wersji polskiej przetłumaczono tylko strony 29-97, przedkładając analityczne studium trzech zagadnień: 1. Św. Józef i inni święci, 2. Św. Józef i Najświętsza Panna, 3. Św. Józef, Jezus i Kościół.

o. Andrzeja Bobera; zarys kultu św. Józefa wśród jezuitów polskich opracowany przez o. Bronisława Natońskiego oraz zestawienie dokumentów papieskich na temat św. Józefa w okresie od Piusa IX do Jana XXIII dokonane przez o. Jana Ożoga.

Mówiąc o dynamice wydawniczej w dekadzie 1975-1985 trzeba nam jeszcze odnotować cenną historyczną monografię krakowskiego sanktuarium, którą pod tytułem – *Kult Świętego Józefa Oblubieńca NMP u Karmelitów Bosych w Krakowie*, opublikował tamtejszy historyk Benignus Józef Wanat OCD³⁰.

W drugim interesującym nas dziesięcioleciu 1986-1996 znajdujemy tylko jedną teologiczną monografię. Mamy tu na uwadze książkę księdza Tadeusza Fitycha czynnego na Papieskim Fakultecie Teologicznym we Wrocławiu, a noszącą tytuł – *Trójca stworzona: nauka o św. Józefie na Śląsku*³¹. Wspomniana pozycja jest tylko syntezą rozprawy doktorskiej³² powstałej już w 1983 r. przy katedrze Dziejów Teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego³³. Prezentuje ona pierwszą nie tylko w Polsce tak kompleksową kwerendę wielce zróżnicowanych źródeł (*obejmuje ona m.in.: zabytki liturgiczne, patrocinia, konfraternie, imiona chrzcielne, sztukę i architekturę sakralną oraz zabytki literackie*), a następnie ich dogłębną analizę i w efekcie niezwykle oryginalną syntezę nauki o św. Józefie, powstałej w XVII w. na Śląsku, który był wówczas obszarem niezwykle intensywnej wymiany kulturowej i teologicznej. Obok faktu, że jest to pierwszy w Polsce region, który w ten oto sposób otrzymał swą pełną monografię kultu i nauki sięgającą aż do XVIII stulecia, a więc obejmującą i „złoty wiek” kultu św. Józefa, to także odstonięte tam bogactwo rodzimej doktryny ukazuje trzy fundamentalne zasady i zarazem metody teologiczne, które pozostają aktualne również w teologii posoborowej. I tak u opata cystersów, śląskiego reformatora i mistyka Bernarda Rosy będzie to **trynitarny egzemplaryzm** wraz z pierwszą w historii próbą przeniesienia józefologii na plan teologii życia wewnętrznego, a u autora wielkiej summy józefologicznej śląskiego jezuita Jerzego Iwanka zasady te wyrażają się w postaci **mariotypiczności i chrystocentryzmu**. Nic dziwnego, że będąc prezentowane w mniejszym lub większym zakresie skupiały one uwagę między innymi na Kongresie Józefologicznym w Montrealu w 1980 r. oraz w Kaliszu w 1988 r.

³⁰ Benignus Józef Wanat OCD, *Kult Świętego Józefa Oblubieńca NMP u Karmelitów Bosych w Krakowie: informator historyczny*, Kraków 1981, 230 ss.

³¹ Tadeusz Fitych ks., *Trójca stworzona: nauka o św. Józefie na Śląsku*, Lublin 1990, Katolicki Uniwersytet Lubelski (Rozprawy Wydziału Teologiczno-Kanonicznego 89), ss. 294.

³² Maszynopis pracy jest bogatszy m.in. w historyczno-teologiczną prezentację metody użytej przez Jerzego Iwanka SJ oraz o pełniejszy obraz jego summy józefologicznej.

³³ Synteza ta spotkała się z szeregiem prezentacji w kraju i zagranicą. Wypowiedzieli się m.in.: ks. Krzysztof Konecki, ks. Tadeusz Fitych: *Trójca stworzona – nauka o świętym Józefie na Śląsku*, Lublin 1990, „Ateneum Kapłańskie”, 85 (1993) t. 120, s. 386-387; o. José Antonio Carasco, „Estudios Josefinos”, 46 (1992) nr 91, s. 96 oraz o. Roland Gauthier CSC, „Cahiers de josphologie”, 40 (1992) nr 2, s. 310-311.

b. Literatura piękna

W tej kategorii piśmiennictwa, jeśli nie liczyć jednego przekładu³⁴, przychodzi nam odnotować tylko jeden tytuł, który jednak już w 1977 r. stał się swego rodzaju literackim prologiem o wymiarze europejskim, i to w najlepszym wydaniu, dla zaprezentowanych powyżej prób józefologicznej monografii. Mamy tu na uwadze najbardziej dojrzałe dzieło Jana Dobraczyńskiego znanego polskim czytelnikom z szeregu powieści o tematyce biblijnej (*Pustynia, Święty Miecz, Wybrańcy gwiazd, Listy Nikodema*), któremu nadał on tytuł – **Cień Ojca**³⁵. Książka w sposób realistyczny i plastyczny, a przy tym zgodny z duchem Biblii i efektami najnowszych teologicznych badań na tym polu przybliży postać św. Józefa w Świętej Rodzinie, o którym tak niewiele wiemy z Pisma św. Nadzwyczaj udana realizacja tak ambitnego zamiaru szybko spotkała się z wielkim oddźwiękiem w kraju o czym świadczy znacząca liczba wznowień i recenzji³⁶. Wielką skalę międzynarodowego zainteresowania tą książką ukazują mnożące się przekłady. Już po roku książka *Cień Ojca* posiada tłumaczenie na język niemiecki, a w trzy lata później na węgierski, włoski (które otrzymało nawet nagrodę *Prato Narrativa-80*) oraz bułgarski, hiszpański³⁷.

Książka ta ma dwuczęściową konstrukcję – część pierwsza nosi tytuł *Zona*, a druga *Syn* co już zapowiada triadę opisywanych relacji. Autor niezwykle sugestywnie, a przy tym naturalnie i z wielką prostotą ukazał bogactwo życia wiary św. Józefa na tle Maryi i Jezusa. Wykluczając całkowicie przekazy apokryficzne, wykorzystał dla tego celu swe wszechstronne poznanie nie tylko ewangelii św. Łukasza bogatej w szczegóły życiorysu Matki Bożej, ale także solidną egzegezę tekstów biblijnych, świetne wykorzystywanie innych ksiąg Starego Testamentu (m.in.: *Księgi Rodzaju, Izajasza, Joba, Powtórzonego Prawa*) oraz najnowsze publikacje na temat eseneńczyków i odkryć qumrańskich. Pisarz wykazał się także doskonałą znajomością geografii Palestyny i historii Izraela. Znany i ceniony biblista książdz Stanisław Grzybek mówiąc o tej książce

³⁴ Paul Gauthier, *Cieśla z Nazaretu*, Warszawa 1972.

³⁵ Jan Dobraczyński, *Cień Ojca*, Warszawa Pax 1977, 1978², 1980³, 1985⁴, 1987⁵, 1994⁶.

³⁶ Wspomnianych recenzji podjęli się m.in.: Grzybek S., „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, 5 (1977) s. 286-287; [Jurkowski S.] SJ, „Kultura”, 29 (1977) s. 8; Łaszowski A., „Słowo Powszechne”, 164 (1977) s. 6, 7; Natanson W., „Literatura”, 35 (1977) s. 13; Trzebuchowski P., „Za i przeciw”, 41 (1977) s. 18; Ziółkowski Z., „Wrocławski Tygodnik Katolików – WTK”, 30 (1977) s. 9; Dudek W. [W.D.], „Ateneum Kapłańskie”, t. 90 (1978) z. 1, s. 163-166; [Turnau J.] Turian, *Józef, nasz brat (J. Smosarskiemu)*, „Więź”, 2 (1978) s. 96-99; Zygmuntowicz J., „Życie i Myśl”, 2 (1978) s. 260-264.

³⁷ *Nimm das Kind und seine Mutter*, eine Joseph-Roman, tł. T. Mechtenberg, Freiburg im Br., Herder, 1978, 1981²; József Azács, *Bibliai regény*, tł. P. Balássy, Budapest, Ecclesia 1980; *L'ombra del Padre*, tł. G. Bertone-Zielińska, Brescia, Morcelliana 1980 [nagrada „Prato Narrativa-80”], Brescia 1981³, 1986; Rednik, *Roman o sv. Joefu*, t. 1-2, tł. F. Vodnik, Gorica [Bułgaria], Gorika Mohorjeva Druba, 1980; *La sombra del Padre*, tł. J. F. D. Jagusiak, Madrid, Palabra 1984, 1986⁵.

stwierdził: *Z uznaniem należy odnotować piękny sposób przedstawiania rozmów, jakie św. Józef prowadzi z Matką Najświętszą, a także z małym Jezusem. Nic tam w tych rozmowach nie jest 'przecukrzzone', są one bardzo naturalne proste, ale jakże w treści głębokie. Zachwyca subtelność i delikatność z jaką św. Józef zwraca się do Matki Najświętszej. Dzięki temu słowa św. Józefa są pełne majestatu i jakiejś nadprzyrodzonej powagi [...]. Bardzo mi się podoba wyakcentowanie u małego Jezusa jego przyjacielskiego podchodzenia do każdego stworzenia a przede wszystkim do ludzi. [...] Także bardzo cenną jest myśl przeprowadzona konsekwentnie od początku powieści, że św. Józef był młodym człowiekiem [...]. Ale za najcenniejszą wartość tej powieści uważam co innego. Autor przedstawia nam św. Józefa jako ojca i opiekuna Najśw. Rodziny. Na tym tle została wyakcentowana rodzina i jej znaczenie w życiu człowieka. [...] Dlatego ta książka jest ze wszech miar godna polecenia: uczy bowiem Ewangelii i uczy życia zgodnie z Ewangelią³⁸.*

Zamykając ten typ analizy polskich publikacji wypada nam spojrzeć na **Aneks nr 5**, który przynosi nam plastyczną analizę kategorii opracowań zawartych w publikacjach książkowych interesującego nas trzydziestolecia posoborowego. Wśród uwag generalnych należy odnotować następujące stwierdzenia: nad całym dorobkiem dominuje prace o charakterze ascetycznym; tylko początek drugiej dekady posoborowej (1975-1985) przynosi pełne spektrum przyczynków z zakresu teologii biblijnej, jak też historii liturgii, kultu i nauki o św. Józefie, a dominację książek ascetycznych i modlitewników, panującą od 1982 r., przełamuje tylko jednorazowy fakt pojawienia się monografii teologicznej w 1990 r. Ponadto gdybyśmy śledzili natężenie produkcji książkowej w czasie, to trzeba zauważyć, że w pierwszym dziesięcioleciu po Soborze Watykańskim II, czyli w okresie 1966-1975, napotykamy tylko jedną polską książkę i jeden przekład literacki. Dopiero w krótkim okresie następnych sześciu lat ukazało się aż 8 z 16 tytułów teologicznych, co odślania fakt osłabienia procesu wydawania książki poświęconej kultowi św. Józefa, bowiem w ostatnich 15 latach otrzymaliśmy tylko 8 tytułów (a tym są trzy modlitewniki i dwa śpiewniki). Podobna prawidłowość dotyka także literatury pięknej, podnoszącej tematykę Oblubieńca NMP.

³⁸ Zob. Grzybek, RBL, 5 (1977) s. 287.

III. Publikacje na temat Józefa Oblubieńca NMP

a. Opracowania teologiczne

Jest prawidłowością, iż ważnym faktorem stymulującym aktywność badawczą są zarówno organizowane sympozja, zbiorowe opracowania i prace naukowe. Spoglądając w przeszłość na sympozja zorganizowane przez Polskie Studium Józefologiczne w Kaliszu, szczególnie prezysi, ksiądz Stanisław Rumiński oraz jego długoletni sekretarz, a potem następca ksiądz Wojciech Hanc, relacjonowali, iż w ciągu piętnastu lat na dorocznych spotkaniach wygłoszono ponad dziewięćdziesiąt referatów³⁹, a po latach dwudziestu było ich już ponad sto dwadzieścia⁴⁰. Aktualnie dorobek myślowy kaliskiego Studium Józefologicznego, prezentowany przez polskich naukowców na międzynarodowych kongresach oraz wyrażany przez pięćdziesiąt rodzimych prac naukowych można określić przybliżoną liczbą na ponad dwieście pięćdziesiąt referatów i publikacji. W efekcie jednak najbardziej kompletna bibliografia (*zob. aneks nr 2*) odnotowuje zaledwie liczbę 84 publikacji (*przy czym w tej liczbie znajdujemy aż sześć przekładów prac teologów zagranicznych*). Można więc powiedzieć, że w kraju i za granicą badacze polscy opublikowali niespełna jedną trzecią swego dorobku józefologicznego.

Najnowsza bibliografia umożliwia stwierdzenie, że najczęściej podejmowaną problematyką była szeroko rozumiana historia kultu św. Józefa (*podjęto ją w 30 publikacjach*), prawie równorzędne wielkie zainteresowanie skupiły zagadnienia józefologiczne (*25 publikacji*), ponad połowę mniejszą uwagą obdarzano problemy z zakresu patrystyki, historii myśli i teologii (*zaledwie 10 publikacji*). Wreszcie na dalszym planie, gdy idzie o uwagę badaczy, pozostały problemy teologii biblijnej (*7 przyczynków*), teologii ascetycznej (*4 prace*) oraz historii liturgii (*3 publikacje*). Całość powyższych analiz odśladania *aneks nr 6*.

Jeśli chcielibyśmy zaprezentować najprężniejsze ośrodki badawcze to należałoby wymienić kolejno: **Wrocław** – **18 publikacji** (W. Hanc, F. Józwiak, K. Konecki oraz 6 przekładów autorów zagranicznych); **Kraków** – **17 publikacji** (J. Bieniarz, A. Bober, F. Bracha, M. Chorzępa, Cz. Gil, B. Natoński, B. Wanat); **Wrocław** – **11 artykułów** (T. Fitych, T. Hergesel), **Warszawa** – **9 artykułów** (L. Balter, W. Miziołek, K. Romaniuk) i **Poznań** – **6 artykułów** (M. Peter, J. Pytel, S. Rumiński). Na dalszym planie pozostały jeszcze takie centra zainteresowania jak Olsztyn, Opole, Sandomierz i Białystok.

³⁹ Stanisław Rumiński ks., *Stan badań nad teologią i kultem św. Józefa w Polsce*, „Ateneum Kapłańskie”, 71 (1978) t. 90, s. 8.

⁴⁰ Wojciech Hanc ks., *Polskie Studium Józefologiczne*, w: *Studia Józefologiczne*, t. 1, Kalisz 1989, s. 11.

Analizując dynamikę procesu publikacji możemy stwierdzić, że gwałtowny wzrost liczby polskich publikacji józefologicznych przypada na pięcioletni okres 1976-1980, kiedy opublikowano aż 25 artykułów, a to głównie dzięki ośrodkom w Warszawie i Poznaniu. Po czym w latach 1981-1985 dynamika ta uległa załamaniu, przygotowano bowiem tylko 14 artykułów, by w okresie 1986-1990 osiągnąć liczbę 33 publikacji (*najbardziej aktywnymi były wówczas centra badawcze we Włocławku, Olsztynie, Krakowie i Warszawie*). W ostatnim pięcioletniu odnotowujemy alarmujące załamania dynamiki publikacji wyrażone wskaźnikiem 4 publikacji, czyli tylko 0,5% wszystkich polskich prac opublikowanych w postaci artykułów.

b. Sprawozdania i recenzje

Najstarsze ośrodki badań józefologicznych, Valladolid (1947) czy Montreal (1949), dysponują swymi periodykami. Jak dotychczas takiego forum wymiany myśli brakuje kaliskiemu Studium Józefologicznemu od daty jego założenia z końcem 1969 r. Pierwszą próbą przełamania tego stanu rzeczy podjęto w 1989 r. (*dla uczenia 20 rocznicy powstania polskiego centrum*), wydając jak dotąd pierwszy i jedyny tom zatytułowany *Studia Józefologiczne*.

W tej sytuacji głównym organem publikującym większość efektów badawczych polskich i zagranicznych józefologów był znany ogólnopolski dwumiesięcznik „Ateneum Kapłańskie”, wydawany we Włocławku od lat 90-ciu. Przez długi kres czasu jego redaktorem naczelnym od szeregu lat był ksiądz Jerzy Bagrowicz. W 1997 r. zastąpił go na tym stanowisku znany józefolog i wielce zasłużony dla kaliskiego studium jako sekretarz i prezes ksiądz Wojciech Hanc. To głównie na łamach tego dwumiesięcznika kolejni prezesi i sekretarze Polskiego Studium Józefologicznego: Stanisław Rumiński, Wojciech Hanc, Krzysztof Konecki i Jan Przybyłowski, opublikowali sprawozdania z 24 odbytych spotkań polskich józefologów. Ponadto między innymi księża Albert Urbański, Stanisław Rumiński i Władysław Nowak byli autorami relacji z odbywających się co cztery lata międzynarodowych kongresów józefologicznych, w których zawsze uczestniczyła grupa 5-6 badaczy polskich. Najnowsze zestawienie 35 sprawozdań, wywiadów i recenzji dotyczących spotkań i prac polskich józefologów przynosi *aneks nr 4*, a ich ilość i częstotliwość publikacji rejestruje *aneks nr 8*.

IV. ROZPRAWY NAUKOWE DEDYKOWANE ŚW. JÓZEFOWI

W interesującym nas trzydziestoleciu 1966-1996 przedłożono aż 42 prace naukowe. Dominującą tematyką okazała się historia kultu św. Józefa, której poświęcono aż 26 prac. W znacznie mniejszym stopniu polscy badacze intere-

sowali się problemami teologii i egzegezy biblijnej, o czym świadczy liczba tylko 7 prac. Natomiast o przyczynkach badawczych *sensu stricto* józefologicznych można mówić w przypadku 4 prac. Jeszcze mniejszym zainteresowaniem, bowiem tylko w dwóch pracach, objęto problematykę kultu liturgicznego św. Józefa Oblubieńca i Patrona Kościoła powszechnego.

O największej dynamice zainteresowania polskich teologów kultem i znaczeniem postannictwa św. Józefa można mówić w latach 1975-1980, w którym aż 146 prac naukowych tego typu podejmuje tę problematykę. Z kolei w dwudziestoleciu 1975-1995, pomimo iż dynamika ta osłabła o połowę, to w przeciągu każdego następnego pięciu lat, przedkładano dalszych 6-8 prac naukowych różnej rangi. W efekcie okres tego dwudziestolecia zaowocował dorobkiem refleksji józefologicznej zawartym w liczbie 36 prac naukowych. W komunikatywny i uproszczony sposób zjawisko to analizuje ilustruje *aneks nr 7*.

a. Rozprawy doktorskie

We wspomnianej liczbie 42 prac naukowych znajdujemy trzy rozprawy doktorskie, które zostały obronione w krótkim okresie lat 1980-1983 na dwu polskich uczelniach – w Krakowie w Papieskiej Akademii Teologicznej oraz w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Wszystkie trzy dysertacje inspirowane były pracami polskiego Studium Józefologii z siedzibą w Kaliszu, a reprezentują sobą trzy typy monografii.

Pierwsza z nich dotyczy teologicznego opracowania tylko jednej kategorii źródeł widzianej w polskiej pieśni religijnej dedykowanej św. Józefowi. Jej autorem jest ksiądz Tarsycjusz Sinka ze Zgromadzenia Księża Misjonarzy św. Wincentego de Paulo czynny jako wykładowca w Wyższym Seminarium Duchownym w Gościkowie-Paradyżu na terenie diecezji zielonogórsko-gorzowskiej. Przygotowana przezeń rozprawa nosi tytuł: *Kult św. Józefa w polskich pieśniach nabożnych ku Jego czci*, a powstała w 1980 r.⁴¹

Monografię historii kultu św. Józefa w ramach męskiej wspólnoty na terenie jednego miasta przygotował ojciec Benignus Józef Wanat karmelita prowincji zakonnej krakowskiej wykładający historię Kościoła na tamtejszym międzyzakonnym instytucie teologicznym. Rozprawa ta została obroniona w 1982 r., podobnie jak i poprzednia w Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. Nosi ona tytuł: *Kult św. Józefa Oblubieńca NMP u Karmelitów Bosych w Krakowie*⁴² w Krakowie, praca doktorska, Papieska Akademia Teologiczna 1982, 230 ss.

⁴¹ Tarsycjusz Sinka CM, *Kult św. Józefa w polskich pieśniach nabożnych ku Jego czci*, praca doktorska, Kraków, Papieska Akademia Teologiczna 1980, 254 s.

⁴² Wanat, dz. cyt.

Trzeci typ monografii, to pierwsza nie tylko na gruncie polskim, wszechstronna synteza historii kultu św. Józefa dotycząca całego bardzo dynamicznego regionu jakim był Śląsk w okresie od średniowiecza do momentu sekularyzacji zakonów w 1810 r. Największą wartość tej rozprawy stanowi jednak dogłębne teologiczne studium rodzimej nauki o św. Józefie w „złotym” jej okresie XVII i XVIII w. W efekcie została zaprezentowana wielka summa józefologiczna śląskiego jezuita Jerzego Iwanka będąca swego rodzaju historią nauki o św. Józefie. Najciekawszą i najbardziej odkrywczą jest pierwsza część tej dysertacji umieszczająca prezentowaną naukę w obrębie teologii mistycznej, a poświęcona doktrynie opata krzeszowskich cystersów Bernarda Rosy. Jego teorie tzw. „Trójcy stworzonej” i mistycznych zaślubin duszy z Bogiem przez św. Józefa (teoria obrączek), wsparte monumentalnymi dziełami architektury i sztuki krzeszowskiego opactwa, w które wielce znany Michał Willman zamknął myśl teologiczną Rosy, odsłaniają pierwszy znany w józefologii historycznej przypadek przeniesienia pobożności ku św. Opiekunowi Chrystusa na plan życia wewnętrznego. Autorem monografii noszącej tytuł: *Nauka o św. Józefie na Śląsku w XVII i XVIII w. na podstawie źródeł rodzimych* jest ksiądz Tadeusz Fitych, pracownik naukowy i dydaktyczny Papieskiego fakultetu we Wrocławiu, który aktualnie pełni funkcję sekretarza Przewodniczącego Rady Konferencji Episkopatów Europy. Rozprawa ta została publicznie zaprezentowana w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w 1983 r., natomiast w 1990 r. została opublikowana drukiem przez Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego⁴³, a następnie otrzymała w kraju i za granicą szereg pozytywnych recenzji.

b. Prace licencjackie i magisterskie

Drugim co do doniosłości rangi jest zbiór czterech prac licencjackich ukończonych w okresie 1966-1980 r. Zakres ocen prac badawczych aż dla trzech prac tego typu obejmuje całą Polskę. Pierwszym, tak szeroko przebadanym zagadnieniem jest kult liturgiczny. Przyczyniła się do tego siostra Kazimiera Białczak OSB, w swej rozprawie zatytułowanej *Kult liturgiczny św. Józefa w Polsce w świetle ksiąg liturgicznych*, którą przedłożyła na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w 1966 r. Z kolei problematykę kultu św. Józefa w Polsce na podstawie karmelitańskich modlitewników brackich XVII i XVIII w. przedłożył na tym samym uniwersytecie w 1980 r. ks. Józef Jopek. Wreszcie ksiądz Tarsycjusz Sinka CM w 1973 r. opracował temat kultu św. Józefa w polskich pieśniach nabożnych ku Jego czci. Natomiast praca licencjacka ks. Tadeusza Fitycha przedłożona w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w 1977 r. jest wielostron-

⁴³ Tadeusz Fitych ks., *Trójca stworzona: nauka o św. Józefie na Śląsku*, Lublin, Katolicki Uniwersytet Lubelski 1990 (Rozprawy Wydziału Teologiczno-Kanonicznego 89), 294 s.

nym opracowaniem kultu św. Józefa w obrębie opactwa cystersów krzeszowskich w latach 1669-1810⁴⁴.

Najliczniejszą kategorię opracowań (bo w liczbie aż 35) stanowią prace magisterskie. Największe natężenie ich powstawania odnotowujemy w pięcioletniu 1976-1980, kiedy to powstało aż 11 tego typu prac, natomiast w dwudziestoleciu 1976-1995 powstało ich aż 31. Większość z nich podjęła zagadnienie historii kultu św. Józefa. Ze względu na interesującą nas w tym artykule problematykę warto odnotować pracę magisterską księdza Eugeniusza Pasternaka *Kult św. Józefa w polskiej literaturze teologicznej po II Soborze Watykańskim*, przedłożoną w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w 1990 r. Pomimo niekompletnego zestawu bibliografii i braku dojrzałej oceny (*co jest zrozumiałe ze względu na pierwsze i tak bardzo wymagające studium podjęte przez młodego, początkującego teologa*), praca ta zachowuje jednak znaczną wartość dokumentacyjną.

V. OŚRODKI NAJWIĘKSZEGO ZAINTERESOWANIA POSTACIĄ PATRONA KOŚCIOŁA POWSZECHNEGO

Jeśli początki kultu św. Józefa mają miejsce już w pierwszych wiekach chrześcijaństwa przeżywanego w Kościele Wschodnim, to apogeum jego rozwoju odnotowujemy dopiero na Zachodzie w czasach nowożytnych. Ze względu na szczególne znaczenie tegoż kultu w Historii Zbawienia, był on nadal usilnie pielęgnowany, w tym także przez wszystkich ostatnich papieży. Natomiast wśród zasłużonych centrów badawczych rozwijających teologiczną refleksję nad kultem św. Józefa takich jak: Północno-Amerykańskie Stowarzyszenie Józefologiczne ze stałą siedzibą w Montrealu (1949), Józefologicznym Stowarzyszeniu Ibero-Amerykańskim w Valladolid (1947 i 1951), Włoskim Centrum Józefologicznym z siedzibą w Rzymie (1952), Centrum Meksykańskim w Meksyku (1963) wymienić możemy również Polskie Studium Józefologiczne z siedzibą w Kaliszu, istniejące od 24 września 1969 r.

U jego genezy tkwi z jednej strony społeczne zapotrzebowanie Ludu Bożego żyjącego w pobliżu kaliskiego sanktuarium św. Józefa (*czczonego od poł. XVII w. w tamtejszym cudownym obrazie św. Rodziny*), a z drugiej postać krakowskiego karmelity Alberta Urbańskiego (*byłego więźnia obozu w Da-*

⁴⁴ Praca ta stała się przedmiotem zainteresowania m.in.: berlińskich historyków sztuki – zob. Barbara Mi k u d a, „*Pietas Austriaca*” – *Aspekte zum Freskenzyklus Michael Willmanns und der Josephsverehrung in Grussau (Krzeszów)*, „*Zeitschrift für Ostforschung*”, (1985) n. 1, s. 16-31 oraz szeregu innych badaczy w kraju i za granicą – Henryk G a w e l c z y k, *Dzieje bractwa Świętego Józefa w Jemielnicy*, „*Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego*”, 15 (1987) s. 258-291; Arturo Bocchini Padiglione, *Trinita Celeste e trinita terrestre*, „*La Santa Crociata*”, (1986) n. 10, s. 7-11.

chau, który wraz gronem kapłanów proszących Patrona Kościoła o orędownictwo, został zeń oswobodzony w sposób zastanawiający), który w latach 1969-1976 pełnił funkcję pierwszego prezesa kaliskiego studium. Dzięki poparciu biskupa Antoniego Pawłowskiego jako ordynariusza wrocławskiego i przedstawiciela Konferencji Episkopatu Polski do spraw mariologicznych, zrozumieniu Prymasa Tysiąclecia kardynała Stefana Wyszyńskiego i gotowości współpracy wyrażonej ze strony dominikanina Bernarda Przybylskiego, cenionego powszechnie mariologa, mogła nastąpić erekcja Polskiego Studium, której dokonał już biskup Jan Zaręba jako nowy ordynariusz wrocławski.

W skład powyższego studium weszli doświadczeni przedstawiciele wielu dyscyplin teologicznych. W krótkim czasie opracowano program badań nad teologią i historią kultu św. Józefa (w tym ostatnim przypadku podzielono Polskę na cztery regiony badawcze) oraz wyrażono pragnienie opublikowania dziesięcioletnich efektów prac badawczych w trzytomowym dziele zbiorowym. Na początku 1970 r. ksiądz kardynał Stefan Wyszyński udzielił pisemnej aprobaty dla programu pracy Studium⁴⁵. W następnych latach, za zgodą Konferencji Episkopatu Polski, rozesłano ankietę w celu udokumentowania form kultu św. Józefa aktualnie pielęgnowanych w poszczególnych diecezjach i rodzinach zakonnych oraz umacniano kontakty i wymianę doświadczeń z innymi centrami tego typu. Kulminacyjnym momentem tej wymiany było zorganizowanie w dniach 22 do 29 września 1985 r. w Kaliszu IV Międzynarodowego Kongresu Józefologicznego⁴⁶.

Od początku swego istnienia siłą motoryczną kaliskiego studium józefologii, inicjującą na obszarze całej Polski szeroki zakres prac badawczych, stanowiło niezbyt liczne grono osób. Tworzyli je Prymas Tysiąclecia kardynał Stefan Wyszyński i biskup wrocławski Antoni Pawłowski oraz pierwsi prezesi: A. Urbański, S. Rumiński. F. Bracha i wieloletni sekretarz, a potem również prezes W. Hanc. W znaczący sposób rozszerzali je wybitni specjaliści licznych dyscyplin teologicznych (m.in.: L. Balter; A. Bober SJ; J. Bieniarz; F. Gołębiowski OP; bp P. Gołębiowski; L. A. Krupa; J. Łach; bp W. Miziołek; B. Natoński SJ; M. Peter; W. Pietkun; B. Przybylski OP; J. Pytel; bp K. Romaniuk; W. Schenk; F. Schreder CR; W. Smereka; W. Smoleń; E. Szymanek; bp J. Wojtkowski; M. Wolniewicz; H. Wyczawski OFM). Na dalszym etapie do grona tego dołączyli młodzi znawcy przedmiotu, którzy przygotowali pierwsze na

⁴⁵ Stanisław Rumiński ks., *Stan badań nad teologią i kultem św. Józefa w Polsce*, „Ateneum Kapłańskie”, 71 (1978) t. 90, s. 10.

⁴⁶ Wojciech Hanc, *Patron doskonały [Międzynarodowy Kongres Józefologiczny w Kaliszu]*. Rozmowę przepr. Tadeusz Pulcyn, „Przegląd Katolicki”, 1985 nr 38, s. 2; *IV Międzynarodowy Kongres Józefologiczny (Kalisz 22-29.IX.1985 r.)*, „Chrześcijanin a Współczesność”, 1986, nr 1, s. 92-94; tenże, *IV Międzynarodowy Kongres Józefologiczny – podsumowanie*, „Ateneum Kapłańskie”, 107 (1986) s. 331-336; Judyta Anna Dymkowska, *IV Międzynarodowy Kongres Józefologiczny w Kaliszu*, „Rocznik Kaliski”, 20 (1987) s. 321-326.

gruncie polskim opracowania monograficzne, w formie różnego typu publikacji książkowych czy też prac licencjackich i dysertacji doktorskich. Do tego kręgu specjalistów należą między innymi: K. Białczak OSB; M. Chorzępa CM; T. Fitych; Cz. Gil OCD; J. Jopek; F. Józwiak; W. Nowak; J. Piskorska; T. Sinka CM; D. Siuta; L. Strada SDB; B. J. Wanat OCD. Wokół wielu specjalistów z tak poszerzonego grona badaczy gromadziły się szeregi studentów czy też współpracowników. Stąd to można mówić o powolnym tworzeniu się małych regionalnych centrów badawczych, naturalnie w szerokim tego słowa znaczeniu. I tylko tak rozumując zaprezentowaliśmy powyżej polski dorobek w zakresie publikacji i prac naukowych.

Przechodząc do całościowej oceny 30-letniego bez mała dorobku, począwszy od tematyki referatów wygłaszanych na corocznych spotkaniach Polskiego Studium w Kaliszu, jak też śledząc problematykę wydanych pozycji książkowych, publikacji, a wreszcie przedłożonych prac naukowych odkrywamy powtarzającą się prawidłowość. Otóż z wyjątkiem kategorii książek najczęściej podejmowanym zagadnieniem jest szeroko rozumiana historia kultu św. Józefa (39% *wszystkich prac*), która zdominowała nawet tematykę teologicznych podstaw wchodzących w zakres doktryny józefologicznej (*tylko 21% wszystkich badań; widać to dobitnie w przypadku prac naukowych*). Rzadziej podejmowane są zagadnienia teologii ascetycznej (15% *całości prac*) biblijnej (10%), dziejów teologii (8%) i liturgii (5%), teologii pastoralnej i ekumenicznej, teologii patrystycznej oraz historii sztuki. Jak dotychczas na gruncie polskim praktycznie nie podjęto jeszcze systematycznych prac nad analizą i syntezą ankiety przeprowadzonej w latach siedemdziesiątych (magisterium Kościoła, rodzima mistyka i polskie szkoły duchowości, liturgia Kościołów Wschodnich, liturgia „Kościoła domowego”, folklor, sztuka kościelna (tzn. malarstwo, rzeźba i muzyka), czy też literatura piękna i dramatopisarstwo). Ponadto udoskonalić i zintensyfikować należy prace prowadzone na rzecz dokumentacji, udostępniania i popularyzacji efektów dotychczas ukończonych badań.

Wiele doniosłych wniosków dostarcza analiza dynamiki badawczej polskiego studium józefologii odnotowanej w formie publikacji (zob. *aneks nr 5*). Jest faktem wielce wymownym, że lata 1976-1990 wyznaczają najwyższy wskaźnik dla wszystkich czterech analizowanych kategorii publikacji. W tym to „złotym” piętnastoleciu wydano aż 13 czyli 72% wszystkich książek, 86% tzn. 72 z 84 artykułów, a ponadto 30 z 42 prac naukowych co w danych bezwzględnych stanowi 71%, a wreszcie aż 66% całości sprawozdań – wywiadów – recenzji traktowanych łącznie jako jedna kategoria. Ujmując rzecz globalnie możemy powiedzieć, że zrealizowano aż 77% wszystkich publikacji. Ważnym sygnałem dla całego środowiska kaliskiego centrum są dane odsłaniające spadek dynamiki ostatnich pięciu lat 1991-1996. Otóż ilość publikacji tego okresu jest znacznie mniejsza i to nie tylko w porównaniu z wyjątkowo niekorzystną dekadą lat 1966-1975 (jeśli idzie o samą możliwość publikowania), będącą zarazem pierw-

szym pięcioleciem istnienia kaliskiego studium (1970-1976). W jeszcze większym stopniu dostrzegamy ów gwałtowny proces załamania się dynamiki publikacji w zestawieniu z latami 1976-1980, kiedy to osiągnięto największy wskaźnik publikacji, pomimo że obfitowały one w wiele ograniczeń zewnętrznych.

VI. WNIOSKI I POSTULATY BADAWCZE

a.) – Polskie Studium Józefologii w Kaliszu od 1969 r. odegrało ważną rolę koordynującą i inspirującą powstanie ponad 250 referatów i publikacji; zorganizowało około 28 Spotkań polskich józefologów i IV Międzynarodowy Kongres Józefologiczny, a ponadto było licznie reprezentowane na wszystkich sześciu kongresach międzynarodowych, pomimo tego zaprezentowane powyżej publikacje rodzime jeszcze ciągle w nikłym stopniu uwzględniają eklezjologię komunii Soboru Watykańskiego II, implikującą trynitarny egzemplaryzm zarówno w zakresie kultu świętych, jak też mariologii i józefologii;

b.) – za relikht należy uznać ciągle żywy trend metodologiczny zmierzający do autonomii józefologii, jak też uprawianie tej dyscypliny w sposób ahistoryczny, czysto spekulatywny i aprioryczny, z jednostronnym akcentowaniem trzeciego, wyjątkowego miejsca św. Józefa w hierarchii kultów świętych, czy też akcentowaniem tylko największych godności św. Józefa jako Oblubieńca NMP, przybranego Ojca Chrystusa i Patrona Kościoła powszechnego, ale pozbawiony syntez i nie wykorzystujący w dostateczny sposób dorobku teologii biblijnej, patrystycznej oraz opracowań najnowszej mariologii, eklezjologii i mistyki;

c.) – publikacje o charakterze ascetycznym i pastoralnym nadal w nikłym stopniu ukazują konieczność nie tylko rozwijania kultu i czci św. Józefa, ale przede wszystkim przejmowania sposobu jego bycia jako ciągle aktualnego wzoru życia zarówno indywidualnego jak i społecznego (zob. RC. n. 1, 19, 32). Ten Mąż Sprawiedliwy sprawdzony w obronie św. Rodziny i Kościoła przed największymi zagrożeniami staje się również patronem jedności Kościoła powszechnego, postrzeganego jako Mistyczne Ciało Chrystusa i bogatego w kulturę relacji trynitarnych w procesie dojrzewania do bycia coraz wierniejszą „ikoną Trójcy Świętej”;

d.) – soborowe przedstawienie pojęcia józefologii i jej metody:

– Sobór oznacza bowiem rewolucję także dla całej teorii teologicznej. Zmiana ta w żywy sposób wpłynęła na rozwój poprawnej świadomości całego Ludu Bożego. Najlepszym tego przykładem są chociażby konstytucje soborowe:

Lumen gentium, Dei verbum i Gaudium et spes, które nie tylko zespoliły traktaty: religioznawczy, trynitarny, chrystologiczny i eklezjologiczny, ale związały ściśle ze sobą postawę otwartości i dialogu ze świadectwem, autoapologią i świadomością żywego Ludu Bożego. Stąd to cała posoborowa teologia wyrasta z Objawienia transcendentnego (z góry) i immanentnego (z dołu, wnętrza duszy), z rzeczywistości Jezusa Chrystusa – Emmanuela – czyli Boga Bliskiego, z Kościoła istniejącego i stawającego się nieustannie w czasie i przestrzeni, z nieustannych ingerencji Trójcy Świętej w dzieje świata i ludzkości, oraz z dobra każdego bytu stworzonego. W ten to sposób teologia staje się coraz bardziej nauką o dziejach zbawienia, dokonujących się koekstensywnie w stosunku do dziejów. Ponadto, tak jak ma to miejsce w Kościele naszej doby, gdzie coraz bardziej umacnia się przekonanie, że uprawianie mariologii wymaga szczególnego zmysłu teologicznego i mistycznego, tak też musimy sobie powiedzieć, że w pięćdziesiąt lat od powstania w świecie pierwszych centrów józefologicznych przychodzi już stosowny czas aby dokonać pogłębionego przedstawienia przedmiotu i metod uprawiania józefologii. Bowiern jak sugeruje Sobór Watykański II, praktycznie każda dyscyplina teologiczna powinna być oparta o Biblię, patrystykę, historię dogmatów i teologii, jak też historię Kościoła, a w swej systematycznej refleksji miałaaby ona posiadać charakter eklezjalny i historiozbawczy, chrystocentryczny, mariotypiczny i personalistyczny, aby w ten sposób uzdalniać wszystkich wierzących do wcielania w życie trynitarnego egzemplaryzmu;

e.) – dokumentowanie i udostępnianie prac badawczych ośrodka:

– rozwinięcie szerokiego i dynamicznego procesu badań wymaga lepszego uzgodnienia i zharmonizowania wysiłków w zakresie dokumentacji i udostępniania efektów badań; korzystną byłaby w tym zakresie wymiana doświadczeń z Polską Federacją Bibliotek Kościelnych „Fides” oraz wykorzystanie mediów elektronicznych (*m.in.: umieszczenia danych bibliograficznych oraz wszystkich dotychczasowych prac na płytach CD, czy też umieszczanie ich w sieci internetowej*);

– szybkie aktualizowanie bibliografii przedmiotu w zakresie polskiej literatury jak też katalogu ukończonych i rozpoczętych prac naukowych;

f.) – sympozja krajowe i międzynarodowe kongresy józefologiczne:

– usprawnić informację, organizację spotkań i kongresów (*m.in. ograniczyć wielkość programu bądź też czas samych tylko wystąpień*) i przyspieszyć publikowanie materiałów kongresowych wyposażając je w streszczenia w kilku wersjach językowych (głównie z myślą o studentach i duszpasterzach odpowiedzialnych z ośrodki pielgrzymkowe);

g.) – wydawanie własnego periodyku i regularnie ukazujących się prac zbiorowych:

– zgromadzony przez ośrodek bogaty dorobek badawczy oczekuje na szybkie powstanie periodyku (*choćby nawet dwurocznika*);

– niezwykle cenne byłyby monograficzne syntezy dotychczas przeprowadzonych badań w ramach jednej dyscypliny (*np.: historii kultu, teologii biblijnej, dziejów liturgii itp., warto byłoby wykorzystać w tym celu istniejące już prace magisterskie i licencjackie udoskonalając i syntetyzując je w taki sposób jak to czynił ks. prof. W. Schenk*);

– należałoby zmienić stan rzeczy w zakresie wydawania prac naukowych, jak dotychczas w całości opublikowana została tylko jedna praca doktorska i licencjacka, z pozostałych wydano zaledwie fragmenty, bądź pozostają one dostępne jedynie na zasadzie rękopisu w zbiorach bibliotecznych;

h.) – postulaty badawcze:

– przygotować józefologiczną syntezę na bazie całego magisterium Kościoła ze szczególnym uwzględnieniem nauczania Jana Pawła II (adhortacja *Redemptoris Custos*, przemówienia, homilie, katechezy);

– zgromadzić, udokumentować i przeanalizować świadectwa księży, którzy doświadczyli orędownictwa św. Józefa w trakcie II wojny światowej na terenie obozu w Dachau;

– opracować monografie ukazujące rolę św. Józefa w życiu i posługiwaniu wielu znaczących na tym polu osobistości z kręgu duszpasterzy jak i ludzi świeckich, a m.in.: kardynała Stefana Wyszyńskiego – Prymasa Tysiąclecia, biskupa Antoniego Pawłowskiego, czy też pierwszego prezesa kaliskiego Studium Alberta Zenona Urbańskiego OCD;

– przeanalizować i opracować dane zawarte w ankiecie rozesłanej w latach siedemdziesiątych do wszystkich polskich diecezji;

– mając na uwadze m.in. zasadę *lex orandi, lex credendi* należy podjąć intensywne badania w zakresie rodzimej mistyki i polskich szkół duchowości, jak też liturgii Kościołów Wschodnich, liturgii „Kościoła domowego”, folkloru, historii kultury, sztuki kościelnej (*tzn. malarstwa, rzeźby i muzyki*), czy też literatury pięknej;

– całościowo przebadać nie odkryte jeszcze trzy regiony Polski: Krakowa i Małopolski; Kalisza i Wielkopolski oraz Warmii;

– przedłożyć opracowanie monograficzne na temat roli św. Józefa w duchowości polskich świętych i założycieli rodzin zakonnych

i.) – współpraca z polskimi uczelniami:

– w pierwszej kolejności należałoby pielęgnować regularne konsultacje z czołowymi mariologami, specjalistami w zakresie chrystologii, eklezjologii jak też przedstawicielami teologii biblijnej, patrystycznej, duchowości, liturgii i życia zakonnego oraz historii Kościoła i teologii, a wreszcie specjalistami w zakresie teologii Kościołów wschodnich;

– cenną byłaby interdyscyplinarna wymiana z historykami kultury, literatury, sztuki i muzyki;

– korzystną byłaby promocja magistrantów i doktorantów podejmujących zagadnienia badawcze koordynowane przez Polskie Studium Józefologiczne;

j.) – wymiana doświadczeń z zagranicznymi centrami józefologicznymi:

– ulepszenie wzajemnej komunikacji, wymiany naukowców, publikacji i dostępu do zbiorów bibliotecznych (*korzystając m.in. z mediów elektronicznych i internetu*);

– współpraca w zakresie opracowania zarówno dojrzałej prezentacji józefologii jako dyscypliny teologicznej opartej o refleksję płynącą z innych dziedzin teologii, jak też adekwatnych dla tego celu metod badawczych.

Na koniec wypada nam raz jeszcze dobitnie podkreślić, iż pogłębiona w duchu Soboru mariologia i józefologia mają kształtować kult świętych, pielęgnowany w jego funkcji historiozbowczej i eklezjotwórczej, miałyby więc umacniać bycie Kościoła, który odkrywając coraz głębiej swoją tożsamość, zmierza konsekwentnie do bycia w świecie (w postawie służby) coraz bardziej czytelną „ikoną Trójcy Świętej” (por. J 17,21). Tylko tak żyjący Kościół w pełni realizuje zadanie nowej ewangelizacji. Taki sposób bycia i stawanie się Kościołem dobitnie i komunikatywnie opisał kard. Ratzinger, mówiąc: *Kościół – to nie aparat, ani nie sama tylko instytucja, względnie jakaś wielkość socjologiczna. Kościół – to osoba. To kobieta. To matka. Kościół jest żywy. Maryjne pojmowanie Kościoła – to najbardziej zdecydowane przeciwieństwo wyłącznie organizacyjnego czy biurokratycznego pojęcia Kościoła. Nie możemy ustanowić Kościoła; musimy nim być. I faktycznie jesteśmy Kościołem; Kościół zaś jest w nas tylko w tej mierze, w jakiej istotę naszą kształtuje wiara – ponad działaniem i wykonywaniem. Kościołem stajemy się przede wszystkim w naszym bytowaniu maryjnym. Kościół nie został zresztą pierwotnie ustanowiony, lecz zrodzony. Zrodził się, gdy w duszy Maryi zbudziło się fiat. Tego właśnie najgłębiej chciał Sobór: aby w naszych duszach obudził się Kościół. Maryja wskazuje nam tu drogę.*⁴⁷

⁴⁷ Kard. J. Ratzinger, *Eklezjologia Soboru Watykańskiego II*, w: *Kościół – ekumenizm – polityka*, Kolekcja „Communio”, 5 (1990) s. 27.

Aneks nr 1

POLSKIE PUBLIKACJE O ŚW. JÓZEFIE
w 30 letnim okresie posoborowym (1966-1996)

KSIĄŻKI
(zestaw chronologiczny)

1. Kalinowski Zenon ks., *Z dziejów kultu o św. Józefie*, Kalisz, **1970**;
2. Gauthier Paul, *Cieśla z Nazaretu*, Warszawa, **1972**;
3. Strada Lucjan ks. [salezjanin], *Patron doskonały: trzy serie czytań o świętym Józefie na miesiąc marzec*, wstępy naukowe napisali: o. Albert Z. Urbański OC, ks. Feliks Schreder CR, Wydawnictwo OO. Karmelitów Bosych, **1976**, 318 s.;
4. Dobraczyński Jan, *Cień Ojca*, Warszawa, Pax, **1977**, 1978², 1980³, 1985⁴, 1987⁵, 1994⁶;
5. *Historia sanktuarium i pieśni ku czci św. Józefa*, Kalisz, **1978**;
6. *Pieśni ku czci św. Józefa*, Kalisz, **1978**;
7. Filas Francis Lad SI, *Święty Józef, człowiek Jezusowi najbliższy*, tł. [z ang.] F. Dylewski CRL, J. Ożóg SJ, s. Dolores Siuta, Kraków, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, **1979**, 1989, cz. 1-7;
8. *Józef z Nazaretu*, praca zbiorowa, red. o. Stokłosa OCD, t. 1-2, Kraków, Wydawnictwo OO. Karmelitów Bosych, **1979**, 350, 366 s.;
9. Kalinowski Zenon ks., *Rozważania o św. Józefie*, Warszawa, Wydawnictwo Sióstr Loretanek, **1979**, 165 s.;
10. Wanat Benignus Józef OCD, *Kult Świętego Józefa Oblubieńca NMP u Karmelitów Bosych w Krakowie: informator historyczny*, Kraków, Wydawnictwo OO. Karmelitów Bosych, **1981**, 230 s.;
11. *Idźcie do Józefa: modlitewnik (Świętemu Józefowi Patronowi Krakowa w holdzie)*, teksty zebrał i opracował o. Benignus Józef Wanat OCD, Kraków, Wydawnictwo OO. Karmelitów Bosych, **1982**, 224 s.;
12. *Śpiewnik Jubileuszowy: Świętego Józefa pieśnią wystawiamy: Msza jubileuszowa oraz zbiór 100 pieśni [...] ku czci Świętego Józefa Oblubieńca N. M. P. i Patrona Kościoła Świętego*, Tarnów, Zgromadzenie Sióstr św. Józefa, **1983**, 288 s.;
13. Krężołek Teresa, *Świętego Józefa pieśnią wystawiamy*, Tarnów, **1983**, 287 s.;
14. Kapusta Teofil Stanisław OCD, *Święty Józef mistrzem naszej modlitwy*, Kraków, Wydawnictwo OO. Karmelitów Bosych, **1986**, 117 s.;
15. Fitych Tadeusz ks., *Trójca stworzona: nauka o św. Józefie na Śląsku*, Lublin, Katolicki Uniwersytet Lubelski, **1990** (Rozprawy Wydziału Teologiczno-Kanonicznego; 89), 294 s.;

16. Si n k a Tarsycjusz CM, *Nowenna do św. Józefa*, Kraków, Instytut Teologiczny Księży Misjonarzy, 1992, 14 s.;
17. K r a k o w s k i Rajmund, *Św. Józef*, wyd. 2, Kraków, Instytut Teologiczny Księży Misjonarzy, 1994, 16 s. (Twój Patron);
18. B o s a k Pius Czesław OP, *Jezus – Maryja – Józef: konkordancja*, Pesano (MI) Italy, Mimep-Docete, 1995, 255 s.

Aneks nr 2

POLSKIE PUBLIKACJE O ŚW. JÓZEFIE w 30 letnim okresie posoborowym (1966-1996)

ARTYKUŁY: (zestaw alfabetyczny)

1. B a l t e r Lucjan SAC, *Królewskość świętego Józefa*, „Ateneum Kapłańskie”, 76 (1984) t. 103, s. 113-127.
2. B a l t e r Lucjan SAC, *Problem udziału św. Józefa w kapłańskiej godności Chrystusa*, „Ateneum Kapłańskie”, 73 (1981) t. 96, s. 280-290.
3. B a l t e r Lucjan SAC, *Udział św. Józefa w „Troistym wymiarze posługi i posłannictwa Chrystusa”*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji Białostockiej”, 8 (1982) s. 36-64.
4. B a l t e r Lucjan SAC, *Święty Józef jako prorok*, „Ateneum Kapłańskie”, 77 (1985) t. 104, s. 460-472.
5. B a l t e r Lucjan SAC, *Św. Józef odczytany na tle encykliki „Dives in misericordia”*, w: *Studia Józefologiczne*, t. 1, Kalisz 1989, s. 46-60.
6. B a l t e r Lucjan SAC, H a n c Wojciech ks., *Charakterystyka ośrodków józefologicznych – ośrodek kaliski*, „Ateneum Kapłańskie”, 107 (1986) s. 224-226.
7. B i a ł c z a k Kazimiera OSB, *Kult liturgiczny św. Józefa w Polsce w świetle ksiąg liturgicznych*, w: *Studia z dziejów liturgii w Polsce*, t. 2, red. M. Rechowicz, W. Schenk, Lublin 1976, s. 31-88.
8. B o r y n a K. ks., *Oblubieńcza miłość św. Józefa w wymiarze antropologiczno-psychologiczno-teologicznym*, w: *Studia Józefologiczne*, t. 1, Kalisz 1989, s. 62-82.
9. B i e n i a r z Janina, *L'essor du culte de saint Joseph en Pologne du XVe au XVIIIe siecle*, „Cahiers de josphologie”, 25 (1977) s. 677-685.
10. B o b e r Andrzej SJ, *Mała antologia patrystyczna o św. Józefie*, w: F. L. Filas SJ, *Święty Józef, człowiek Jezusowi najbliższy*, Kraków, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy 1979, s. 392-429.

11. Bracha Franciszek CM, *Kult św. Józefa w Polsce*, w: F. L. Filas SJ, *Święty Józef, człowiek Jezusowi najbliższy*, Kraków, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy 1979, s. 327-368.
12. Bracha Franciszek CM, *Kult św. Józefa w ujęciu ks. J. Bilczewskiego abpa lwowskiego*, „Kronika Diecezji Włocławskiej”, 55 (1972) s. 228-235.
13. Bracha Franciszek CM, *Św. Józef szczególnym patronem miasta Krakowa*, „Ateneum Kapłańskie”, 71 (1978) t. 90, s. 76-89 *).
14. Brändle Francisco OCD, *Historia Józefa i jej wpływ na teologię świętojózefową według Ewangelii św. Mateusza*, tł. Krzysztof Bardski, „Ateneum Kapłańskie”, 78 (1986) t. 107, s. 227-238 **).
15. Carrasco José A. OCD, *Świętojózefowa teologia duchowości*, tł. K. Bardski, „Ateneum Kapłańskie”, 78 (1986) t. 107, s. 239-249 **).
16. Clavel Juan A. ks., *Bractwa [św. Józefa] – wyrazem kultu*, tł. K. Bardski, „Ateneum Kapłańskie”, 78 (1986) t. 107, s. 316-321 **).
17. Chorzępa M., *Wprowadzenie do pierwszego zeszytu Studiów Józefologicznych*, w: *Studia Józefologiczne*, t. 1, Kalisz 1989, s. 5-8.
18. Chorzępa M., *Przejawy kultu św. Józefa w zabytkach sakralnych Starego Krakowa*, w: *Studia Józefologiczne*, t. 1, Kalisz 1989, s. 105-120.
19. Chorzępa Michał CM, *Presence de Saint Joseph an XVIIe siecle*, „Cahiers de josphologie”, 35 (1987); „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, 42 (1989) nr 4, s. 315-317;
20. Fitych Tadeusz ks., *Bernard Rosa (1624-1696) – opat krzeszowskich cystersów – jako propagator kultu św. Józefa*, w: *Józef z Nazaretu*, t. 2, Kraków 1979, s. 267-290.
21. Fitych Tadeusz, *Bernard Rosa, Abbe de Krzeszów et la devotion saint Joseph*, „Cahiers de josphologie”, 29 (1981) s. 378-402.
22. Fitych Tadeusz ks., *Bernarda Rosy nauka o św. Józefie w świetle koncepcji mistycznych zaślubin duszy z „Trójcą stworzoną”*, „Colloquium Salutis”, 16 (1984) s. 119-165.
23. Fitych Tadeusz ks., *Cystersi w Krzeszowie jako propagatorzy kultu św. Józefa na Śląsku w XVII i XVIII wieku*, „Colloquium Salutis”, 10 (1978) s. 121-146.
24. Fitych Tadeusz ks., *Kult św. Józefa na Śląsku w XVII i XVIII wieku*, w: *Misericordia et Veritas. Księga pamiątkowa ku czci Księdza Biskupa Wincentego Urbana*, Wrocław 1986, s. 147-171.
25. Fitych Tadeusz ks., *Mariotypiczna i chrystocentryczna orientacja józefologii Jerzego Iwanka SJ (1643-1693)*, „Ateneum Kapłańskie”, 78 (1986) t. 107, s. 274-285 **).
26. Fitych Tadeusz, *Saint Joseph et le Mariage mystique de l'me avec la „Trinité évécé selon Bernard Rosa”*, „Cahiers de josphologie”, 32 (1984) nr 1, s. 57-77.
27. Fitych Tadeusz ks., *Polska książka o świętym Józefie w XIX wieku*,

„Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 65 (1996) s. 255-287.

28. Fitych Tadeusz ks., *„Trójca stworzona jako podstawowa kategoria józefologii opata Bernarda Rosy SOC (1624-1696)”, „Summarium”, 10 (30) (1981) s. 83-91.*

29. Fitych Tadeusz ks., *Trynitarny egzemplaryzm w nauce o świętym Józefie u Bernarda Rosy i jego kontynuatorów*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, [cz. 1] t. 18 (1985) s. 57-79; [cz. 2] t. 19-20 (1986-1987) s. 103-131.

30. Fret Józef ks., *Z polskich kazań o św. Józefie (1946-1971)*, „Ateneum Kapłańskie”, 71 (1978) t. 90, s. 64-75 *).

31. Gauthier Roland CSC, *Charakterystyka ośrodków józefologicznych*, „Ateneum Kapłańskie”, 107 (1986) s. 222-223.

32. Gauthier Roland CSC, *Litanie o świętym Józefie w XVII wieku*, tł. ks. T. Korpusiński, „Ateneum Kapłańskie”, 78 (1986) t. 107, s. 310-315 **).

33. Gauthier Roland CSC, *Święty Józef w historii zbawienia: rys biblijno-teologiczny* [tł. z fr.], „Ateneum Kapłańskie”, 71 (1978) t. 90, s. 32-43 *).

34. Gawelczyk Henryk ks., *Dzieje bractwa świętego Józefa przy księżęcym klasztorze cystersów w Jemielnicy*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego”, 12 (1987) s. 257-310.

35. Gil Czesław OCD, *Z dziejów kultu św. Józefa w prowincji polskiej karmelitów bosych*, w: *Józef z Nazaretu*, t. 2, Kraków 1979, s. 229-266.

36. Gołębiowski Franciszek OP, *Nauka Justyna Zapartowicza (Miechowity) o św. Józefie jako mężu Maryi i przybranym ojcu Syna Bożego*, w: *Józef z Nazaretu*, t. 2, Kraków 1979, s. 127-163.

37. Gołębiowski Piotr bp, *Św. Józef – opiekunem*, „Wspólnoty w Chrystusie”, „Kronika Diecezji Sandomierskiej”, 64 (1971) s. 9-10.

38. Gołębiowski Piotr bp, *Św. Józef podporą rodzin*, „Kronika Diecezji Sandomierskiej”, 66 (1973) s. 1-2.

39. Gołębiowski Piotr bp, *Pomoc św. Józefa w Roku Jubileuszowym*, „Kronika Diecezji Sandomierskiej”, 71 (1978) s. 8-10.

40. Gołębiowski Piotr bp, *Św. Józef wzorem życia rodzinnego*, „Kronika Diecezji Sandomierskiej”, 71 (1978) s. 271-273.

41. Hanc Wojciech ks., *Józefologia współczesna*, w: *Studia Józefologiczne*, t. 1, Kalisz 1989, s. 24-31 **).

42. Hanc Wojciech ks., *Józefologia współczesna na tle odbytych kongresów*, „Ateneum Kapłańskie”, 78 (1986) t. 107, s. 208-216 **).

43. Hanc Wojciech ks., *Koronacja obrazu św. Józefa Kaliskiego w dwusetną jej rocznicę*, „Ateneum Kapłańskie”, 88 (1996) t. 127, s. 247-259.

44. Hanc Wojciech ks., *Kult św. Józefa w Kaliskim sanktuarium w wieku XVII*, „Ateneum Kapłańskie”, 78 (1986) t. 107, s. 250-261 **), *Studia Józefologiczne*, Kalisz 1989, t. 1, s. 88-104.

45. Hanc Wojciech ks., *Niepokój Józefa*, „Ateneum Kapłańskie”, 71 (1978) t. 90, s. 5-7 *).

46. H a n c Wojciech ks., *Opiekun Zbawiciela [omówienie adhortacji apostołskiej Jana Pawła II o św. Józefie „Redemptoris Custos”]*, „Ateneum Kapłańskie”, 82 (1990) t. 115, s. 187-198.
47. H a n c Wojciech ks., *Polskie Studium Józefologiczne*, w: *Studia Józefologiczne*, t. 1, Kalisz 1989, s. 9-13.
48. H a n c Wojciech ks., *Tematyka józefologicznych sympozjów*, w: *Studia Józefologiczne*, t. 1, Kalisz 1989, s. 14-23.
49. H e r g e s e l Tomasz ks., *Legenda o Józefie Cieśli w kulcie Oblubieńca Matki Bożej*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, 27 (1974) s. 221-230.
50. J ó z w i a k Franciszek ks., *Ojcostwo św. Józefa w świetle przekazów ewangelicznych*, w: *Studia Józefologiczne*, t. 1, Kalisz 1989, s. 32-43.
51. K o n e c k i Krzysztof ks., *Święty Józef w posoborowych tekstach „Mszału” i „Liturgii godzin”*, „Ateneum Kapłańskie”, 89 (1997) t. 128, s. 73-82.
52. K r ó l i k o w s k i Janusz ks., *Biblijne miejsce józefologii*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, 47 (1994) nr 1, s. 42-48.
53. K u ś Jan ks., *Ołtarz św. Józefa w kościele Mariackim w Krakowie*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, 32 (1979) nr 2-3, s. 156-163.
54. M i z i o ł e k Władysław bp, *Kult św. Józefa w aspekcie ekumenicznym*, „Ateneum Kapłańskie”, 71 (1978) t. 90, s. 54-63 *).
55. N a t o Ń s k i Bronisław ks., *Kult św. Józefa wśród jezuitów polskich*, w: F. L. F i l a s SJ, *Święty Józef, człowiek Jezusowi najbliższy*, Kraków, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy 1979, s. 369-392.
56. N o w a k Władysław ks., *Kult św. Józefa na ewangelickich Mazurach w XVII wieku*, „Ateneum Kapłańskie”, 78 (1986) t. 107, s. 291-303 **).
57. N o w a k Władysław ks., *Święty Józef w życiu religijnym wiernych kościoła Ewangelicko-Augsburskiego na Mazurach w XVIII wieku*, „Studia Warmińskie”, 27 (1990) s. 293-308.
58. O j e d a José C. C. ks., *Święty Józef w Nowej Hiszpanii XVII wieku*, tł. K. Bardski, „Ateneum Kapłańskie”, 78 (1986) t. 107, s. 304-309 **).
59. P a w ł o w s k i Antoni bp, *Orędzie o św. Józefie jako Patronie Kościoła i Diecezji*, „Kronika Diecezji Włocławskiej”, 46 (1963) s. 82-87.
60. P e t e r Michał ks., *„Mąż sprawiedliwy” (Św. Józef wg tekstu Mateusza 1, 19)*, „W drodze”, 7 (1979) nr 2, s. 48-56.
61. P i e t k u n Witold ks., *Dziewicze małżeństwo Maryi z Józefem w Duchu Świętym pierwowzorem zbawczego przymierza*, „Ateneum Kapłańskie”, 71 (1978) t. 90, s. 44-53*).
62. P i e t k u n Witold ks., *Teologiczne refleksje nad rolą św. Józefa w historii zbawienia*, „Kronika Diecezji Włocławskiej”, 55 (1972) s. 233-243.
63. P i s k o r s k a J., *Saint Joseph dans l'arat de la Warmie au XVIIe Siècle*, w: *Présence de saint Joseph au XVIIe siècle*, „Cahiers de josphologie”, 35 (1987) s. 761-775.
64. P y t e l Jan ks., *Święty Józef na usługach opatrnościowych planów*

Boga, „Ateneum Kapłańskie”, 73 (1981) t. 96, s. 291-295.

65. Romaniuk Kazimierz ks., „Józef, mąż sprawiedliwy ...” (Mt 1, 19), „Collectanea Theologica”, 50 (1980) f. 3, s. 25-34.

66. Rumiński Stanisław ks., *Stan badań nad teologią i kultem św. Józefa w Polsce*, „Ateneum Kapłańskie”, 71 (1978) t. 90, s. 8-17 *).

67. Rumiński Stanisław ks., *Święty Józef w nauczaniu ks. Wincentego Granata*, „Studia Sandomierskie”, 2 (1981) s. 143-148.

68. Rumiński Stanisław ks., *Z badań nad teologią i kultem św. Józefa*, „Ateneum Kapłańskie”, 76 (1984) t. 103, s. 451-455.

69. Schenk Wacław ks., *Der liturgische Kult des Hl. Joseph in Polen vom Mittelalter bis zum 17 Jh.*, „Cahiers de Joséphologie”, 25 (1977) s. 623-631.

70. Schenk Wacław ks., *Le devotion a saint Joseph en Pologne au XVIIe siècle d'après les livres de prieres des confreries de Carlnes Déchausses*, „Cahiers de Joséphologie”, 29 (1981) s. 915-927.

71. Sinka Tarsycjusz CM, *Dzieje i charakterystyka polskich pieśni nabożnych ku czci świętego Józefa*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, 34 (1981) nr 3, s. 182-185.

72. Sinka Tarsycjusz CM, *Kult świętego Józefa w Polsce: rys historyczny*, „Studia Paradyskie”, 2 (1987) s. 311-335.

73. Sinka Tarsycjusz CM, *Litania do św. Józefa: historia i propozycje*, w: *Studia Józefologiczne*, t. 1, Kalisz 1989, s. 83-87.

74. Sinka Tarsycjusz CM, *Nabożeństwa ku czci świętego Józefa w Polsce*, w: *Józef z Nazaretu*, t. 2, Kraków 1979, s. 213-228.

75. Siuta Dolores s., *Elementy Józefowe w jubileuszowych obchodach stulecia zgromadzenia sióstr św. Józefa*, w: *Studia Józefologiczne*, t. 1, Kalisz 1989, s. 121-129.

76. Szreder Feliks CR, *Święty Józef a zjednoczenie hipostatyczne*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, 27 (1974) s. 215-220.

77. Szymańska Dacja CFSJ, *Rola ideału świętego Józefa w kształtowaniu postaw zakonnych sióstr józefitek: (badania psychopedagogiczne)*, w: *Józef z Nazaretu*, t. 2, Kraków 1979, s. 165-212.

78. Śmierć [świętego] Józefa, tł. z kopt. Albertyna Szczudłowska, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, 6 (1973) s. 277-278.

79. Wanał Benignus Józef OCD, *Łaskami stynący obraz świętego Józefa i jego kult w klasztorze Karmelitów Bosych w Krakowie na Podzamczu w XVII wieku*, „Ateneum Kapłańskie”, 78 (1986) t. 107, s. 262-273 **).

80. Wojtkowski Julian bp, *Cześć świętego Józefa w drukach braniewskich XVIII wieku*, „Studia Warmińskie”, 27 (1990) s. 281-291.

81. Wojtkowski Julian bp, *O kulcie świętego Józefa w ksiązkach polsko-niemieckich wydanych w XVII wieku*, „Ateneum Kapłańskie”, 78 (1986) t. 107, s. 286-290 **).

82. Wolniewicz Marian ks., *Święty Józef w Ewangelii*, „Ateneum Ka-

płańskie”, 71 (1978) t. 90, s. 18-31 *).

83. Woźniak Jerzy CM, *Poglądy józefologiczne św. Efrema i Dionizego bar Salibi*, „Vox Patrum”, 7 (1987) z. 12-13, s. 418-425.

84. Ziółkowski Z., *Milczące orędzie. Adhortacja apostolska Jana Pawła II „Redemptoris Custos – o św. Józefie”*, „Kierunki”, 1990 nr 2, s. 3.

Legenda:

*) specjalny numer „Ateneum Kapłańskiego” o podtytule „Etudes Josephologiques”, prezentujący dorobek polskiego Studium Józefologii.

**) specjalny podwójny numer „Ateneum Kapłańskiego” o podtytule „IV Kongres Józefologiczny”, [Kalisz 1985].

Aneks nr 3

POLSKIE PUBLIKACJE O ŚW. JÓZEFIE w 30-letnim okresie posoborowym (1966-1996)

PRACE NAUKOWE: (zestaw alfabetyczny)

1. Białczak Kazimiera OSB, *Kult liturgiczny św. Józefa w Polsce w świetle ksiąg liturgicznych*, praca licencjacka, Lublin, Katolicki Uniwersytet Lubelski, 1966.

2. Błaszczyk Marian, *Troska biskupów włocławskich o kult świętego Józefa w latach 1880-1980*, praca magisterska, Lublin, Katolicki Uniwersytet Lubelski, 1982, XII, 77 s.

3. Broniec Janina, *Bractwo św. Józefa we Lwowie*, praca magisterska, Lublin, Katolicki Uniwersytet Lubelski, 1966.

4. Chojnacka Halina s., *Kult świętego Józefa w pismach i tradycji Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Niepokalanie Poczętej*, praca magisterska, Warszawa, Akademia Teologii Katolickiej, 1992.

5. Chodurek Józef, *Kult Świętego Józefa w Krakowie. Inwentarz kultu Świętego Józefa w zabytkach starego Krakowa*, praca magisterska, PWT Warszawa 1994, 68 s.

6. Fitych Tadeusz ks., *Kult św. Józefa w krzeszowskim opactwie cystersów w latach 1669-1810*, praca licencjacka, Lublin, Katolicki Uniwersytet Lubelski, 1977.

7. Fitych Tadeusz ks., *Nauka o św. Józefie na Śląsku w XVII i XVIII w. na*

podstawie źródeł rodzimych, praca doktorska, Lublin, Katolicki Uniwersytet Lubelski, 1983, 445 s.

8. F r e t Józef ks., *Św. Józef w kaznodziejstwie polskim w latach 1946-1971*, praca magisterska, Warszawa, Akademia Teologii Katolickiej, 1972.

9. G r a c z y k o w s k i Andrzej ks., *Obraz św. Rodziny w kolegiacie kalijskiej*, praca magisterska, Lublin, KUL, 1975.

10. H e r m e t Joachim D., *Święty Józef w Apokryfach Nowego Testamentu*, praca magisterska, Lublin, Katolicki Uniwersytet Lubelski, 1985, 93 s.

11. H o f m a n Zbigniew Zdzisław, *Kult świętego Józefa w świetle analizy polskich pieśni ku jego czci*, praca magisterska, Warszawa, Akademia Teologii Katolickiej, 1990, 83 s.

12. J o p e k Józef ks., *Kult św. Józefa w Polsce na podstawie karmelitańskich modlitewników brackich XVII i XVIII w. Studium historyczno-liturgiczne*, praca licencjacka, Lublin, Katolicki Uniwersytet Lubelski, 1980, 174 s.

13. K a m i e n i e c k i Jan, *Rola św. Józefa w Ewangelii Dzieciństwa według przekazów apokryficznych*, praca magisterska, Wrocław, Papieski Fakultet Teologiczny, 1992, 86 s.

14. K o w a l s k i Janusz ks., *Święty Józef we współczesnej katechezie polskiej*, praca magisterska Lublin, Katolicki Uniwersytet Lubelski, 1987, XII, 165 s.

15. L i s z k a Stefan CRL, *Kult św. Józefa w kazaniach ks. opata Józefa Górnego CRL*, praca magisterska, Kraków, Papieska Akademia Teologiczna, 1983, 93 s.

16. Ł a t a k S. CRL, *Kult św. Józefa w kościele Bożego Ciała i przyległym klasztorze Kanoników Regularnych Laterańskich w Krakowie od 1405-1938*, praca magisterska, Kraków, ITKM, 1977.

17. Ł o j e k Edward CM, *Kult św. Józefa w kościele i klasztorze SS. Bernardynek w Krakowie przy ul. Poselskiej 21*, praca magisterska, Kraków, Papieska Akademia Teologiczna, 1982, 109 s.

18. M a ń k o w s k a Helena s., *Święty Józef w pismach Augustyna biskupa Hippony*, praca magisterska, Kraków, Papieska Akademia Teologiczna, 1986, 79 s.

19. M a s ł o w s k i T., *Początek kultu św. Józefa w Krakowie*, praca magisterska, Kraków, ITKM, 1977.

20. M y k a ła Jerzy SchP, *Kult św. Józefa w dekanacie podgórskim na tle kultu św. Józefa w Starym Krakowie*, praca magisterska, Kraków, Papieska Akademia Teologiczna, 1981, 59 s.

21. N u c k o w s k i Jan, *Biblijne motywy w godzinkach do św. Józefa*, praca magisterska, Wrocław; Gorzów Wlkp., Papieski Fakultet Teologiczny, 1994, 84 s.

22. P a w ł o w s k i Antoni, *Rola świętego Józefa w historii zbawienia na podstawie Ewangelii według św. Mateusza 1,18-25*, praca magisterska, Wroc-

ław; Gorzów Wlkp., Papieski Fakultet Teologiczny, 1993, 161 s.

23. Pasternak Eugeniusz ks., *Kult św. Józefa w polskiej literaturze teologicznej po II Soborze Watykańskim*, praca magisterska, Lublin, Katolicki Uniwersytet Lubelski, 1990, XV, 77.

24. Pietruszewski Stanisław ks., *Kult św. Józefa w diecezji wrocławskiej*, praca magisterska, Lublin, Katolicki Uniwersytet Lubelski, 1980, 78 s.

25. Pietrzak Krzysztof ks., *Święty Józef w perykopie Mateusza 1,18-25*, praca magisterska, Warszawa, Akademickie Studium Teologii Katolickiej, 1986, 57 s.

26. Rzeszowski Krzysztof, *Elementy józefologiczne w czasopiśmie „Królowa Apostołów”*, praca magisterska, Poznań, Papieski Wydział Teologiczny, 1981, 59 s.

27. Siuta Dolores s., *Elementy eklezjalne w józefologii po II Soborze Watykańskim*, praca magisterska, Warszawa, ATK, 1976.

28. Sinka Tarsycjusz CM, *Kult św. Józefa w polskich pieśniach nabożnych ku Jego czci*, praca licencjacka, Gościkowo-Paradyż 1973.

29. Sinka Tarsycjusz CM, *Kult św. Józefa w polskich pieśniach nabożnych ku Jego czci*, praca doktorska, Kraków, Papieska Akademia Teologiczna, 1980, 254 s.

30. Słoma H. ks., *Kult św. Józefa u Sługi Bożego ks. Bronisława Markiewicza*, praca magisterska, Kraków, ITKM, 1977.

31. Stramek J. CRL, *Kult św. Józefa w kościele i parafii Bożego Ciała w Krakowie w ujęciu socjologiczno-historycznym*, praca magisterska, Kraków, ITKM, 1977.

32. Szczepaniak Romuald, *Kult św. Józefa w archidiecezji gnieźnieńskiej*, praca magisterska, Gniezno, WSD, 1979.

33. Szczygielniak G., *Zagadnienia patronatu św. Józefa nad Krakowem*, praca magisterska, Kraków, ITKM, 1977.

34. Szymańska Dacja s., *Rola ideału św. Józefa w kształtowaniu postaw zakonnych sióstr Józefitek*, praca magisterska, Lublin, KUL, 1971.

35. Szymański Jacek, „Oto sługa wierny i roztropny” (Łk 12,42). *Analiza teologiczna tekstów Mszy św. uroczystości świętego Józefa Oblubieńca Najświętszej Maryi Panny*, praca magisterska, Lublin, Katolicki Uniwersytet Lubelski, 1990, XX, 76 s.

36. Tobała Zygmunt, *Kult liturgiczny św. Józefa*, praca magisterska, Gdańsk-Oliwa, WSD, 1976.

37. Tomaszewski Józef ks., *Charakter ojcostwa świętego Józefa*, praca magisterska, Lublin, Katolicki Uniwersytet Lubelski, 1990, VI, 50 s.

38. Wachowiak Józef, *Cnoty św. Józefa na podstawie czasopisma „Głos Karmelu”*, praca magisterska, Poznań, Papieski Wydział Teologiczny, 1980, 112 s.

39. Wanał Benignus Józef OCD, *Kult św. Józefa Oblubieńca NMP u Kar-*

melitów Bosych w Krakowie, praca doktorska, Papieska Akademia Teologiczna, 1982, 230 s.

40. Więzik S. CRL, *Osoba i działalność opata J. Górnego CRL, wielkiego apostoła św. Józefa*, praca magisterska, Kraków, ITKM, 1979.

41. Włoszczyk Elżbieta s., *Święty Józef w Ewangelii Dzieciństwa Mateusza i Łukasza*, praca magisterska, Wrocław, Papieski Fakultet Teologiczny, 1996, 78 s.

42. Zawila Robert, *„Zwiastowanie św. Józefowi”: interpretacja Ewangelii IV Niedzieli Adwentu Mt (1,18-25) w polskiej literaturze egzegetycznej i homiletycznej*, praca magisterska, Wrocław, Papieski Fakultet Teologiczny, 1990, 73 s.

Aneks nr 4

POLSKIE PUBLIKACJE O ŚW. JÓZEFIE

w 30 letnim okresie posoborowym (1966-1996)

SPRAWOZDANIA, WYWIADY I RECENZJE:

(zestaw chronologiczny)

1. Rumiński Stanisław ks., *Symposium teologiczne o św. Józefie*, „Ateneum Kapłańskie”, 62 (1970) t. 75, s. 467-469;

2. Rumiński Stanisław ks., *Międzynarodowy Kongres Józefologiczny w Rzymie [1970] i Symposium Józefologiczne [Drugie] w Kaliszu [1971]*, „Ateneum Kapłańskie”, 64 (1972) t. 78, s. 208-213;

3. Hanc Wojciech ks., *Trzecie spotkanie józefologów polskich w Kaliszu 12-13.IV.1972*, „Ateneum Kapłańskie”, 65 (1973) t. 80, s. 181-184;

4. Rumiński Stanisław ks., *Kanadyjskie studia nad teologią i kultem św. Józefa*, „Ateneum Kapłańskie”, 65 (1973) t. 80, s. 174-180;

5. Hanc Wojciech ks., *[IV] Symposium Józefologiczne w Kaliszu [1973]*, „Ateneum Kapłańskie”, 66 (1974) t. 82, s. 455-458;

6. Hanc Wojciech ks., *Piąte symposium o świętym Józefie w Kaliszu*, „Ateneum Kapłańskie”, 66 (1974) t. 8, s. 474-477;

7. Hanc Wojciech ks., *Ogólnopolskie Symposium Józefologiczne w Kaliszu*, „Ateneum Kapłańskie”, 67 (1975) t. 85, s. 134-138;

8. Hanc Wojciech ks., *Siódme Ogólnopolskie Symposium o św. Józefie w Kaliszu*, „Ateneum Kapłańskie”, 69 (1976) t. 87, s. 468-472;

9. *VIII Symposium Teologiczne o św. Józefie w Kaliszu*, „Kronika Diecezji Włocławskiej”, 60 (1977) s. 175-176;

10. Gauthier Roland CSC, *Józefologiczny Ośrodek Badań i Dokumentacji w Montrealu* [tł. z fr.], „Ateneum Kapłańskie”, 71 (1978) t. 90, s. 90-99 *);

11. Urbański Albert ks., *Wątki teologiczne I Międzynarodowego Sympozjum Józefologicznego – Rzym 29.XI-6.XII.1970*, „Ateneum Kapłańskie”, 71 (1978) t. 90, s. 100-108 *);
12. Rumiński Stanisław ks., *II Międzynarodowe Sympozjum o św. Józefie w Toledo [1976]*, „Ateneum Kapłańskie” 71 (1978) t. 90, s. 109-115 *);
13. Hanc Wojciech ks., *IX Sympozjum Józefologiczne w Kaliszu*, „Ateneum Kapłańskie”, 71 (1978) t. 91, s. 504-507;
14. Hanc Wojciech ks., *Dziesiąte Sympozjum Józefologiczne w Kaliszu [1979]*, „Ateneum Kapłańskie”, 72 (1980) t. 94, s. 501-505;
15. Hanc Wojciech ks., *XI Sympozjum Józefologiczne w Kaliszu*, „Ateneum Kapłańskie”, 72 (1980) t. 95, s. 475-478;
16. Hanc Wojciech ks., *XII Sympozjum o świętym Józefie w Kaliszu*, „Ateneum Kapłańskie”, 73 (1981) t. 97, s. 531-533;
17. Rumiński Stanisław ks., „*Józef z Nazaretu*”, t. 1-2, Kraków 1979, „Ateneum Kapłańskie”, 73 (1981) t. 97, s. 415-417; „*W drodze*”, 9 (1981) nr 3, s. 98-101;
18. Hanc Wojciech ks., *XIII Spotkanie Polskich Józefologów w Kaliszu*, „Ateneum Kapłańskie”, 74 (1982) t. 99, s. 501-506;
19. Wojtkowski Julian bp, *Filas Francis Lad: Święty Józef – człowiek Jezusowi najbliższy*, Kraków 1979, „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, 35 (1982) nr 3, s. 223-225;
20. Hanc Wojciech ks., *XIV Sympozjum o świętym Józefie w Kaliszu*, „Ateneum Kapłańskie”, 75 (1983) t. 101, s. 487-492;
21. Hanc Wojciech, *Kongresy józefologiczne*, „Ład Boży”, 20 (1985) s. 8-9;
22. Hanc Wojciech, *Patron doskonały [Międzynarodowy Kongres Józefologiczny w Kaliszu]*, rozmowę przepr. Tadeusz Pulcyn, „Przegląd Katolicki”, 1985 nr 38, s. 2;
23. Konecki Krzysztof ks., *XV Sympozjum o św. Józefie w Kaliszu [1984]*, „Ateneum Kapłańskie”, 77 (1985) t. 104, s. 513-515;
24. *IV Międzynarodowy Kongres Józefologiczny (Kalisz 22-29.IX.1985 r.)*, „Chrześcijanin a Współczesność”, 1986, nr 1, s. 92-94;
25. Andrzejczak Lucjan ks., *U świętego Józefa Kaliskiego*, rozmowę przepr. Zbigniew Czubak, „Chrześcijanin a Współczesność”, 1986 nr 1, s. 69-73;
26. Hanc Wojciech, *IV Międzynarodowy Kongres Józefologiczny – podsumowanie*, „Ateneum Kapłańskie”, 107 (1986) s. 331-336;
27. Siuta Dolores s., *XVII Spotkanie Polskich Józefologów w Kaliszu*, „Ateneum Kapłańskie”, 78 (1986) t. 107, s. 342-346 **);
28. Dymkowska Judyta Anna, *IV Międzynarodowy Kongres Józefologiczny w Kaliszu*, „Rocznik Kaliski”, 20 (1987) s. 321-326;
29. Konecki Krzysztof ks., *XVII Sympozjum o św. Józefie w Kaliszu*, „Ateneum Kapłańskie”, 79 (1987) t. 109, s. 581-583;
30. Konecki Krzysztof ks., *XVIII Sympozjum o św. Józefie w Kaliszu*

[1988], „Ateneum Kapłańskie”, 81 (1989) t. 112, s. 171-175;

31. Konecki Krzysztof ks., Przybyłowski Jan ks., *Sympozja [XX, XXI, XXII] józefologiczne w Kaliszu*, „Ateneum Kapłańskie”, 84 (1992) t. 118, s. 503-509;

32. Przybyłowski Jan ks., *XXIII Spotkanie Polskich Józefologów*, „Ateneum Kapłańskie”, 84 (1992) t. 119, s. 342-345;

33. Konecki Krzysztof ks., *F i t y c h Tadeusz ks.: Trójca stworzona – nauka o świętym Józefie na Śląsku, Lublin 1990*, „Ateneum Kapłańskie”, 85 (1993) t. 120, s. 386-387;

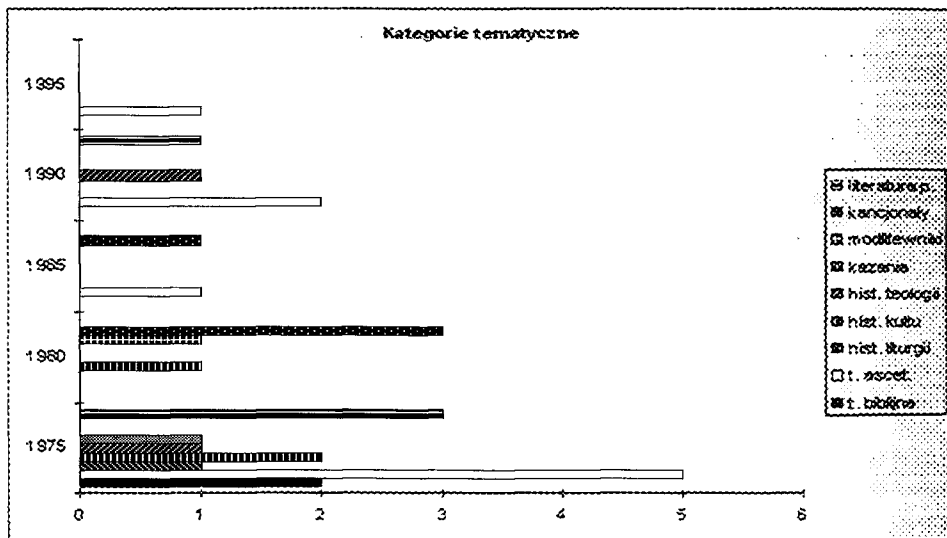
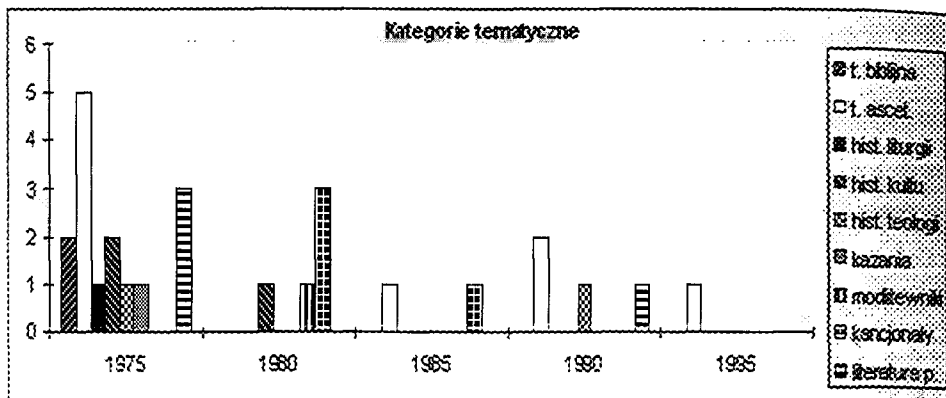
34. Przybyłowski Jan ks., *XXIV Spotkanie Polskich Józefologów*, „Ateneum Kapłańskie”, 85 (1993) t. 121, s. 431-435;

35. Nowak Władysław ks., *VI Międzynarodowe Sympozjum Józefologiczne w Rzymie (1993)*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, 47 (1994) nr 1, s. 53-56.

18 KSIĄŻEK

Aneks nr 5

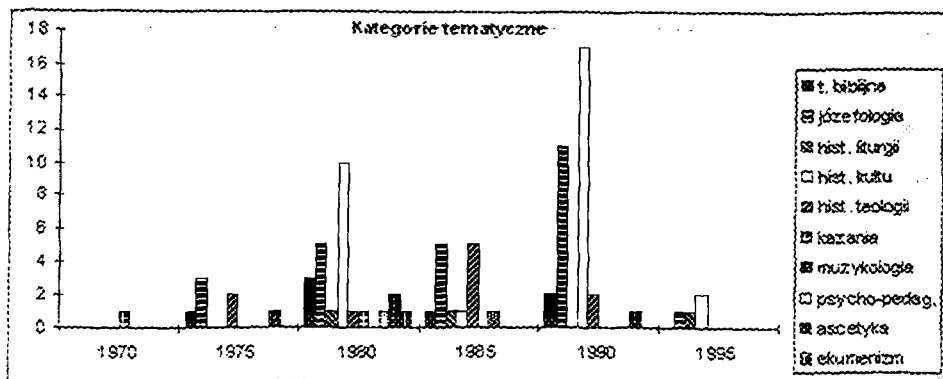
	1975	1980	1985	1990	1995	
t. biblijna	2					2
t. ascet.	5		1	2	1	9
hist. liturgii	1					1
hist. kultu	2	1				3
hist. teologii	1			1		2
kazania	1					1
modlitewniki		1				1
kancjonały		3	1			4
literatura patr.	3			1		4

84 ARTYKUŁY

Aneks nr 6

	1970	1975	1980	1985	1990	1995	
t. biblijna		1	3	1	2		7
józefologi		3	5	5	11	1	25
hist. liturgii			1	1		1	3
hist. kultu			10	1	17	2	30
hist. teologii		2	1	5	2		10
kazania	1		1				2
muzykologia				1			1
psycho-pedag.			1				1
ascetyka		1	2		1		4
ekumenizm			1				1
	1	7	25	14	33	4	84

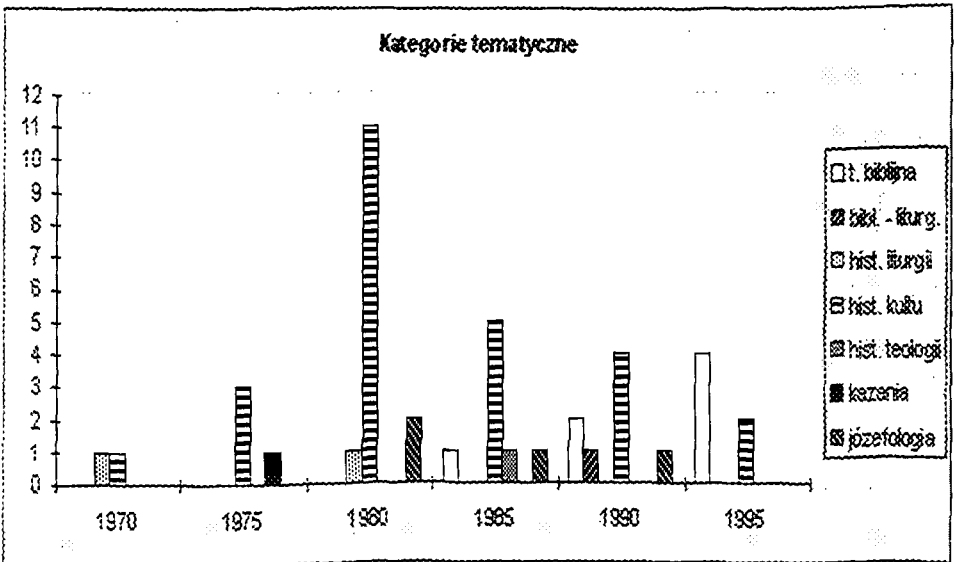

	1970	1975	1980	1985	1990	1995	
Warszawa			2	4	3		9
Wrocław	1		2		14	2	18
Kraków		2	9		5	1	17
Wrocław		1	2	5	2	1	11
Lublin			1				1
Opole		1	1	1	1		4
Sandomierz	2	2					4
Olsztyn					5		5
Gorzów Wlkp.			1	1	2		4
Białystok		1	1				2
Tarnów			1		1		2
Poznań			3	3			6
	1	7	25	14	33	4	84

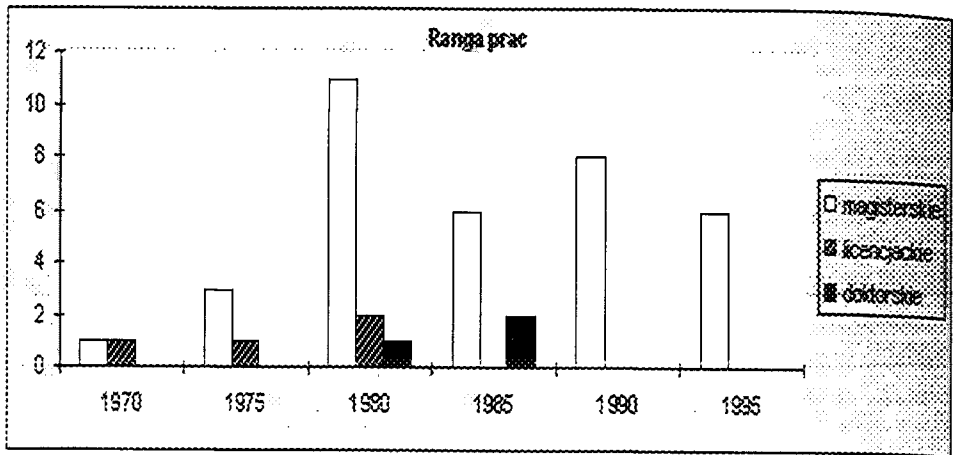
42 PRACE NAUKOWE

Aneks nr 7

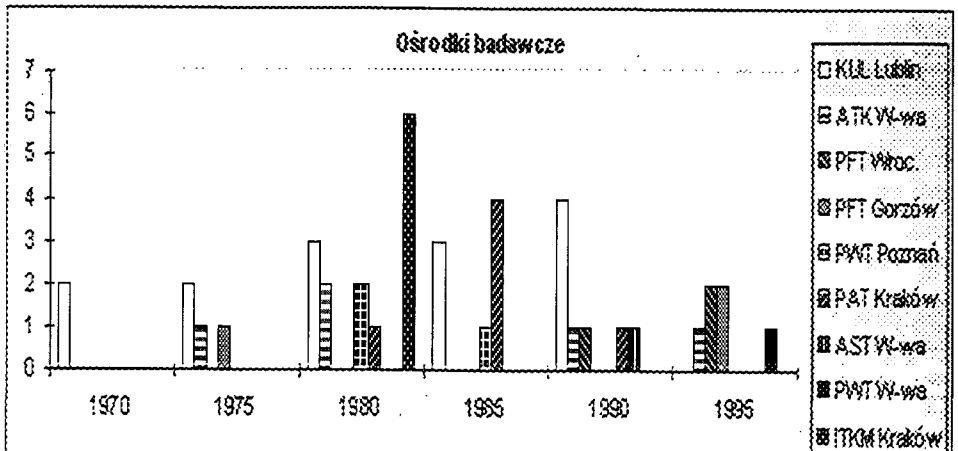
	1970	1975	1980	1985	1990	1995	
t. biblijna				1	2	4	7
bibl.-liturg.					1		1
hist. liturgii	1		1				2
hist. kultu	1	3	11	5	4	2	26
hist. teologii				1			1
kazania		1					1
józefologia			2	1	1		4
	2	4	14	8	8	6	42

	1970	1975	1980	1985	1990	1995	
magisterskie	1	3	11	6	8	6	35
licencjackie	1	1	2				4
doktorskie			1	2			3
	2	4	14	8	8	6	42

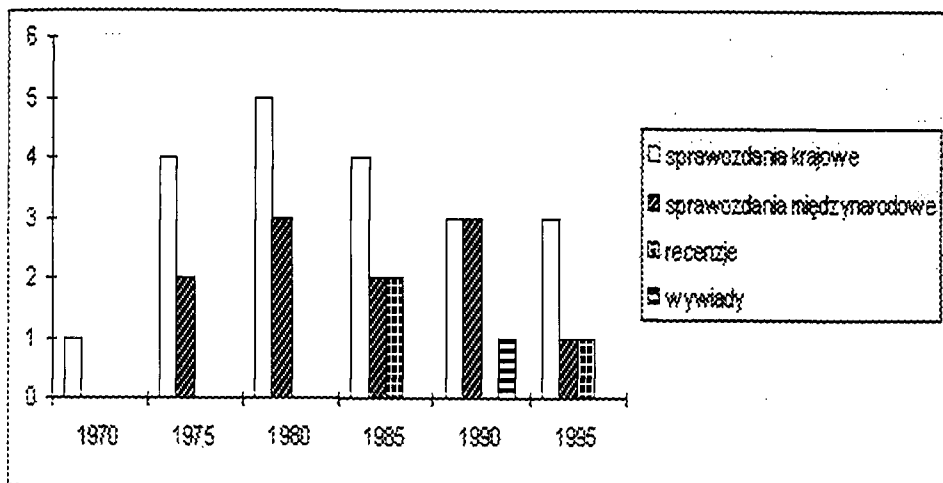
	1970	1975	1980	1985	1990	1995	
KUL Lublin	2	2	3	3	4		14
ATK W-wa		1	2		1	1	5
PFT Wrocław					1	2	3
PFT Gorzów		1				2	3
PWT Poznań			2	1			3
PAT Kraków			1	4	1		6
AST W-wa					1		1
PWT W-wa						1	1
ITKM Kraków			6				6
	2	4	14	8	8	6	42

35 SPRAWOZDAŃ, WYWIADÓW I RECENZJI

Aneks nr 8

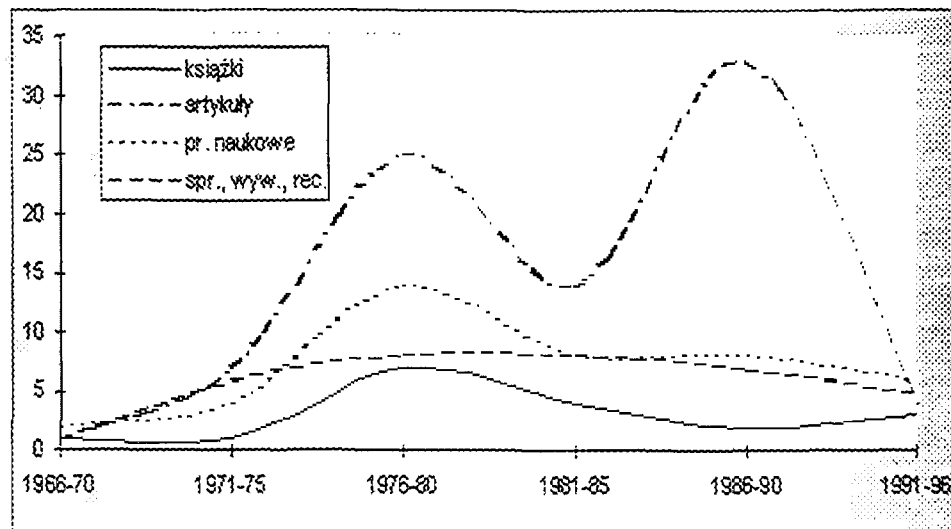
	1970	1975	1980	1985	1990	1995	
sprawozdania krajowe	1	4	5	4	3	3	2
sprawozdania międzynarodowe		2	3	2	3	1	11
recenzje				2		1	3
wywiady					1		1
	1	6	8	8	7	5	35

DYNAMIKA BADAWCZA POLSKIEGO STUDIUM

Aneks nr 9

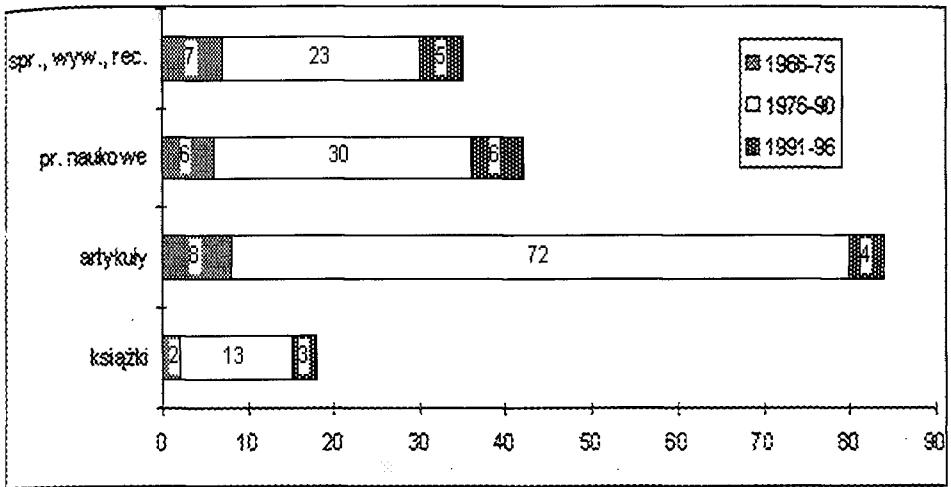
	1966-70	1971-75	1976-80	1981-85	1986-90	1991-96	suma
książki	1	1	7	4	2	3	18
artykuły	1	7	25	14	33	4	84
pr. naukowe	2	4	14	8	8	6	42
spr., wyw., rec.	1	6	8	8	7	5	35
aktywność bad.	5	18	54	34	50	18	179

OKRES NAJWIĘKSZEJ AKTYWNOŚCI POLSKIEGO STUDIUM

	1966-75	1976-90	1991-96	suma
książki	2	13	3	18
artykuły	8	72	4	84
pr. naukowe	6	30	6	42
spr., wyw., rec.	7	23	5	35
aktywność bad.	23	138	18	179

	1966-75	1976-90	1991-96	suma
książki	11%	72%	17%	18
artykuły	10%	86%	5%	84
pr. naukowe	14%	71%	14%	42
spr., wyw., rec.	20%	66%	14%	35

**POLISH PUBLICATIONS ABOUT ST. JOSEPH ISSUED
IN THE POST-CONCILIAR PERIOD (1966-1996)**

SUMMARY

The author deals with Polish publications about St. Joseph, which have been brought out since the close of the Vatican Council II. He submits them to an introductory theological assessment, first of all within the ecclesiological dimension. He also responds to the following question: has Josephology, developed in Poland, completely assimilated the light given by Vatican Council II?

Almost a thirty- year old cult of St Joseph consists of papers delivered at annual meetings of the Polish Josephological Study Kalisz (existing in 1969), books, publications, and learned papers. The question that has most often been raised is the broadly understood history of the cult of St Joseph (39% of all the works), which dominated even the subject matter of the theological foundations, being part of the Josephological doctrine (only 21% of all the research; it is especially apparent in the case of learned works). The questions of ascetic theology are rarely undertaken (15% of all the works), biblical theology (10%), history of theology (8%), and liturgy (5%), pastoral and ecumenical theology, patristic theology and history of art.

Translated by Jan Kłós